

V A R P A S

Politikos, mokslo ir kultūros laikraštis.

KAINA METAMS—48 auks. pusė metų—24 auks. Atskiras numeris—8 auks., Amerikoje: met.—3 dol., pusė metų 1½ dol.

Redakcijos ir administracijos adresas: Kaunas, Laisvės Aleja 60.

Antibolševistinių rusų pažiūros į naująsias valstybes ir Lietuvą.

Bolševikų režimas privertė daugelį žmonių bėgti iš Rusijos ir ieškoti prieglaudos Vakarų Europoje. Ypač bolševikų persekiojimas labiausiai palietė tuos inteligentus, kurie prieš įsigalint bolševizmui buvo užėmę visuomenės bei politikos gyvenime žymesniausias vietas. Daugiausia teko bolševizmo smūgių *žmonių laisvės* (kadetų) ir *socialistų revoliucininkų* partijų vadams. Galima sakyti, kad kuone visi šitų partijų žymiausieji vadai išbėgo į Vakarų Europą.

Iš pradžių antibolševistinių rusų pabėgėlių skaičių sudarė vieni inteligentai. Vėliau, kada bolševikai sumušė Kolčaką, Judeničą ir Denikiną, tas rusų pabėgėlių skaičius žymiai padaugėjo, nes sumuštųjų generolų ištisi karininkų būriai santarvei padedant buvo atgabenti į Vakarų Europą, iš kur dalis buvo nugabenta į Afriką ir kitas kolonijas. Tokiu būdu rusų pabėgėlių skaičiuje radosi įvairaus plauko žmonių, mokytų ir nemokytų, inteligentų ir paprastų rusų kaimiečių, nemokančių kartais nei skaityti nei rašyti.

Kol dar Rusijos pietuose laikėsi Vrangelis, ligi tol rusų pabėgėlių akys buvo nukreiptos į Vrangelio kovas su bolševikais, ir tos pačios akys mažiau buvo kreipiamos į tų naujų valstybių reikalus, kurios susidarė buvusios Rusijos imperijos teritorijoje. Bet kai bolševikai galutinai sumušė paskutinį savo priešą Vrangelį, tada rusų pabėgėlių inteligentijos tarpe įvyko didžiausia atmaina. Antibolševistinių rusų vadai sujudo sukrito ir nutarė ieškoti kitokių priemonių kovai su įsivyravusiais Rusijoje bolševikais. Ir beiieškodami tų priemonių priėjo prie tos išvados, kad esą reikalinga pabėgėliams rusams susiorganizuoti kitokiais pamatais, o antra vertus — parodyti jau dabar tą būsimosios Rusijos schemą, kuri turėtų būti vykdoma bolševizmui griuvus. Čia, be abejo, jie turėjo susidurti su įvairiais tautų bei vadinamų pakraštinių valstybių klausimais.

Reikia pasakyti, kad dėl pakraštinių valstybių beveik visos antibolševistinių rusų partijos sutinka tarp savęs bendruose bruožuose. Anot jų, Lietuva, Latvija ir Estija susikūrusios savo valstybes ne dėl to, kad tų šalių žmonių neatidėliojami reikalai to nori, bet dėl to, kad galėtų išvengti visų

vargų, surištų su bolševizmo tvarka, ligi bolševikų valdžios nuvertimo Rusijoje, kad paskui vėl galėtų įeiti į bendrąją Rusijos valstybę. Taip pat Baltijos valstybių susikūrimo faktą rusų socialistai revoliucininkai aiškina tuo, kad visam tam naujų valstybių susikūrimui padėję kai kurios santarvės valstybės, pavyzdžiui, Anglija ir Italija, kurios norinčios suskaldyti Rusiją. Kitaip sakant, anot tų rusų, Baltijos valstybės ir jų valdžios esąs dirbtinis padaras, kuris turįs išnykti, kai Rusijoje įsigalėsianti po bolševizmo demokratinė valdžia.

Suomiją ir Lenkiją antibolševistiniai rusai išskiria iš pakraštinių valstybių skaičiaus ir pripažįstą pilną jų nepriklausomybę. Įdomus yra tas dalykas, kad kadetų ir kitų dešiniųjų partijų žmonės savo susirinkimuose bei spaudoj vengia vartoti žodžius: Lietuva, Latvija ir Estija. Ir vietoj jų dažniausiai vartoja žodžius: „pakrastinės valstybės“, „valstybiniai padariniai“, „Rusijos vakarų padarai“ ar kaip nors kitaip.

Sausio mėnesio pradžioje (šių metų) Paryžiuje buvo suvažiavę 33 išvaikyto Rusijos Steigiamojo Susirinkimo (Seimo) nariai, kurie apsvarstė kai kuriuos Rusijos klausimus. Tame suvažiavime buvo vyriausieji kadetų ir socialistų revoliucininkų partijų vadai. Todėl jų pareiškimai, galima sakyti, sudaro visą tą ekstraktą, kuris galėtų būti išspausintas iš antibolševistinių rusų ideologijos. Todėl įdomu pasiklausyti tų Rusijos Steigiamojo Susirinkimo narių posakių, kurie maždaug liečia visas tas „pakraštines valstybes“ ir apskritai visas nerusų tautas.

Rusų Steigiamojo Susirinkimo narių pasitarime socialistų revoliucininkų grupė savo deklaracijoj tarp kitko pareiškė:

„Būsimoji Rusija turi būti federatinė demokratinė respublika, kaip tatai jau buvo Steigiamojo Susirinkimo paskelbta 1918 m. sausio 5 d. Visoms tautoms, gyvenančioms Rusijoje ir įeinančioms į respublikos sudėtį, turi būti laiduota kultūrinės bei politinės laisvės sąlygos“.

• Kadetų partija savo deklaracijoj pasakė:

„Naujoji Rusija tegalinti būti sutvarkyta federatiniais pamatais, kur sudarančioms Rusiją tautoms būtų duodama teisė kultūriškai bei tautiškai apsispręsti. Kadetų partijos frakcija, gindama tarptautinius Rusijos reikalus, stovi už nedalinamąją valstybės teritoriją“.

Rusų liaudininkai socialistai pareiškė:

„Del naujų valstybinių padarinių, atsiradusių priešrevoliucinės Rusijos teritorijoje, mes pripažindami šitų valstybinių padarinių *raison d'etre* atrandam esant reikalingą draugišką ryšio palaikymą su šitais padariniais ir taip pat — stengtis paveikti jų visuomenės nuomonę, kad jie (t. y. tos naujos valstybės) pripažintų esant naudingą ir reikalingą savo reikalams susijungimą su būsima demokratine Rusijos respublika“.

Del naujai susidariusių pakraštinių valstybių buvo vienu balsu priimta tam tikra rezoliucija. Štai ji:

„1. Rusų demokratinės partijos visada pripažindavo esant teisingą Rusijos tautų ėjimą prie apsisprendimo laisvės, ir Steigiamasis Susirinkimas 1918 m. sausio 5 d. paskelbė federatinės Rusijos tvarkos pagrindus. Bet šitas Rusijos tautų ėjimas susidėjusiomis traginėmis aplinkybėmis apsirėškė visiško pakraštinių valstybių išskyrimo reikalavimo formoje ir sutraukymo visokių ryšių su Rusija del noro apsaugoti save nuo despotinės valdžios ir griauamosios bolševikų diktatorių politikos.“

2. Kol Rusiją stegia bolševikų diktatūros režimas, ligi tol negali nusi-
statyti ir įeiti į racionalines teisės formas pakraštinųjų valstybių linkimas prie
Rusijos. O moralinių bei politinių ryšių sutraukymo palaikymas tarp jų te-
gali privesti prie niekam netinkamos balkanizacijos ir savitarpinių susidūrimų,
kurie gali būti sunaudoti svetimos imperialistinės politikos reikalams.

3. Skaitydamasi su pakraštinųjų tautų sukurtomis naujomis valstybėmis
ir jų savarankiškumui saugoti valia, jei jai atstovauja įstaigos, paremtos vi-
suotino balsavimo teise, — Rusijos demokratija mano, kad po bolševikų
diktatūros likvidavimo ir sudarymo Rusijoj žmonių valdžios neišvengiamai
išeis aikštėn socialinių, politinių bei kultūrinių reikalų bendrumas, diktuo-
jantis ekonominį ir politinį susiartinimą, lygiai naudingą ir netgi reikalingą
abiem šalims.

4. Tikslingiausia šito susiartinimo forma, atatinanti istorinio proceso
bendrąs tendencijoms ir žmonijos kultūros reikalams, yra federatinis su-
jungimas.

5. Stovėdama už Rusijos sutvarkymą federatiniais pagrindais ir nen-
rėdama ginkluota ranka primesti kam nors tą ar kitą politinio ryšio formą,
— rusų demokratija pripažįsta esant vienintelį teisingą kelią susitarti tarp
savęs pasiremiant susitariančių šalių lygiomis teisėmis ir laisve“.

Šita rezoliucija nuo pradžios ligi galo sudaryta tų žmonių, kurie yra
nemaži diplomatiniai vikruoliai ir politiniai gudruoliai. Pirmuoju rezoliu-
cijos punktu išreikšta tarp kitko, kad pakraštinės valstybės susidariusios tik
del to, kad galėtų dalį buvusios Rusijos teritorijos apsaugoti nuo bolše-
vizmo, tarytum tose pakraštiniuose valstybėse visai nematyti savų skirtingų rei-
kalų, kurie diktuotų tiems kraštams nepriklausomą gyvenimą. Be to, pa-
kraštinės valstybės nėra išvardytos, todėl ateityje „pakraštinųjų valstybių“ są-
voka gali būti visaip aiškinama.

Antrasis rezoliucijos punktas kalba, tarytum griuvus bolševizmui pa-
kraštinės valstybės pačios prisijungiančios prie bendrosios Rusijos.

Trečias ir ketvirtas rezoliucijos punktas siūlo federaciją, kuri anot rusų
atatinanti istorinio proceso bendrąs tendencijoms.

Jei visi šitie keturi rezoliucijos punktai gali sukelti „pakraštinųjų val-
stybių“ piliečiuose daug abejojimų, tad paskutinis penktas punktas šiek tiek
„šviesiau“ žybtelėja. Ir teisybė, paviršiumi žiūrint gali kai kam atrodyti, kad
rusai nemaną ginklo ar prievartos jėga primesti savo valią naujoms val-
stybėms. Tačiau labiau pagvildinę to penkto punkto turinį, turėsime prieiti
prie kitokios išvados. Juk tuo punktu rusai *neatmeta politinio ryšio būti-
numo* tarp Rusijos ir pakraštinųjų valstybių. Jie tik *nenori primesti* politinio
ryšio formą. Vadinasi, politinis ryšis turįs neišvengiamai būti, o *to ryšio*
formos leidžiama apsisprendimo būdu pasirinkti. Štai kur, rusų supratimu,
turinčios baigtis apsisprendimo sąvokos sienos arba kur tos sienos turinčios
būti aprėžtos.

Politinio ryšio formų gali būti visokių. Čia gali būti autonomija, pla-
čioji ir siauroji, unija, įvairios politinio pobūdžio konvencijos ir t.t. Nenor-
ėjimas primesti tos ar kitos politinio ryšio formos man primena vieno turko
sultono aplinkkraštį, kuriame buvo parodytas nepaprastas sultono gailiašir-
dingumas didiesiems nusikaltėliams. O tas gailiaširdingumas buvo išreiškia-
mas tuo, kad nusikaltėliams nebuvo primetama ta ar kita bausmės forma,

būtent — nusikaltėliui buvo leidžiama laisvai pasirinkti viena kuri bausmė: ar būti sušaudytam, ar būti pakartam, ar būti nuuodytam.

Lietuvos reikalai kaip tik reikalauja, kad nuolatinio politinio ryšio tarp Rusijos ir Lietuvos nebūtų. Bet tai dar nereiškia, kad neturėdami su kuria nors valstybe politinių ryšių turėtume vienas į antrą žiūrėti kaip priešininkai. Atvirksčiai, dvi gretimos arba kaimyninės valstybės, turėdamos kiekviena atskirą politikos centrą, gali gyventi draugiškai, nesikivirčiuodamos viena su kita.

Kadangi rezoliucija dėl „pakraštinųjų valstybių“ nė kiek nesankcionuoja susidariusių valstybių nepriklausomybės, tame skaičiuje ir Lietuvos nepriklausomybės, tad griuvus bolševizmui tiek „pakraštinės valstybės“, tiek kitos vidurinės Rusijos tautos būtų vienodai rusų valdžios žiūrimos. Ir tada, aiškų dalyką, rusai mėgintų taikyti prie „pakraštinųjų“ tautų tuos dėsnius, kurie parodyti kitoje rezoliucijoje:

„Steigiamojo Susirinkimo narių pasitarimas pareiškia, kad Rusijos Federacijos sistemoje kiekviena tauta, nors ji būtų mažiausia bendroji federacijoj, turi teisės tautinei bei kultūrinei autonomijai.

Rusijos Federacijoje negali būti vietos bet kokiems politinių bei pilietinių teisių susiaurinimams, atsižvelgiant į kilmę arba priklausymą kuriai nors rasinei, tautinei, lingvistinei arba tikibinei grupei. Lygiu būdu negali būti kliudoma užsiimti visokiais darbais ir užimti visokias visuomenės ir valstybės tarnybas.

Kiekvienai tautai turi būti laiduota teisė vartoti gimtoji kalba mokykloje, teisme, spaudoj ir viešuose susirinkimuose.

Kiekviena tauta turi teisės sudaryti savivaldybės pamatais visokias švietimo, kultūros, šelpimo, tikybos ir kt. įstaigas. Kiekviena tautų mažuma turi teisės gauti, atsižvelgiant į jos proporcingumą, dalį išlaidų biudžeto iš valstybinių įstaigų kultūros bei švietimo reikalams, taip pat turi teisės apdėti savo narius tam tikru tautiniu mokesniu tiems reikalams.

Visos Rusijos konstitucijos laiduotos pilietinės teisės ir politinės laisvės negali būti siaurinamos tautinių mažumų organų nutarimais.

Rusijos Federacijoje kiekvienai tautai, gyvenančiai didesniame skaičiuje, turi būti duodama teisė sudaryti autonominį valstybinį vienetą, įeinantį į Federacijos sudėtį, tomis sąlygomis ir tvarka, kurias nustato federatinė konstitucija“.

Rezultatas būtų tas, kad ir mums, lietuviams, būtų siūloma nedidelės vertės autonomija.

Pagaliau paduosiu dar vieną rezoliuciją dėl tarptautinės Rusijos padėties. Šita rezoliucija irgi liečia naujas valstybes, taigi ir Lietuvą, nes joje kalbama apie būsimus Rusijos santykius su kitomis valstybėmis ir apie anuliavimą tų sutarčių, kurias yra padarę bolševikai.

Ta rezoliucija štai ką sako:

„Apsvarstęs susidariusią Rusijos tarptautinę padėtį, Steigiamojo Susirinkimo narių pasitarimas pareiškia:

1) Rusija po laisvę nešančios kovo revoliucijos niekad nepripažino koikią nors tiraniją, ypač bolševikų, esant teisingą valstybinę valdžią. Bolševikų valdžia atmeta elementarius žmonių valdymo ir pilietinių teisių pagrindus; ji remiasi tik grynąja durtuvų jėga ir dideliu teroru, atkakliai griaua žmonių ūkį ir stengiasi sudaryti tokią ekonominę sistemą, kuri remiasi pavergtu

darbininkų ir valstiečių privalomu darbu. Nuolatiniai liaudies masių sukilimai aiškiai rodo savo nepasitenkinimą esamąja tvarka.

Tiktai ta valdžia, kurią visi žmonės pripažįsta, yra teisinga valstybinė valdžia ir būdama tokia gali ji būti užsienio valstybių pripažinta.

2) Laisvosios Rusijos tautos negali laikyti save esant surištomis koikiomis nors sutartimis su bolševikais, kalbančiais Rusijos vardu. Todėl visų pripažintos ir atstatytos teisėtos Rusijos valstybinės valdžios pirmuoju uždaviniu bus paskelbti esant neteisėtas visas tarptautines sutartis, kurios buvo padarytos su bolševikų valdžia. Visos prekybinės sutartys bus peržiūrėtos iš naujo atsižvelgiant į Rusijos gyvybės reikalus ir į josios ūkio plėtojimosi laisvę bei suvereniteto pilnumą. Visa ta tvarka, kaip turėtų būti atlygintos Rusijos skolos, padarytos ligi 1917 m. spalio 25 d., kaip turėtų būti atsilyginta dėl karo aukų ir nuostolių ir kaip turėtų būti reguliuojami su kitomis valstybėmis finansiniai dalykai, — visa tai turės būti išspręsta tam tikrame tarptautiniame pasitarime po to, kaip bus atstatyta visuomenės pripažinta vyriausybė.

3) Reikia pašalinti visas dirbtines kliūtis Rusijos susiekimui su kitomis valstybėmis ir reikia panaikinti visokią blokadą, nes blokados sunkumas, kovos įrankis prieš vyriausybę, krinta labiausiai ant niekuo nekaltų gyventojų pečių. Tiktai nuėmus blokadą žmonės supras, kur yra jų nežmoniškų kentėjimų šaltinis, nes ne tiek blokadoje, faktinai buvusioje jau 3 metus prieš bolševikų įsigalėjimą, kiek pačioje bolševikų ekonominėje politikoje randasi visiško šalies ūkio sugriuvimo priežastis.

Pasitarimas laiko savo pareiga nurodyti tą didelį pavojų, kuris gali kilti atnaujinant mūsų Tėvynės ryšius su užsieniu, nes bolševikų pastangos nutęsti savo žuvimo dieną gali lengvai susitikti su mėginimais paversti bolševikų valdžią Rusijos ekonominio bei politinio pavergimo įrankiu. Todėl kiekvienas mėginimas pasinaudoti Rusijos ekonominių ryšių atnaujinimu tam, kad galėtų vėl ją pavergti ūkio atžvilgiu arba sustiprinti bolševistinių uzurpatorių valdžią, norinčią suvaidinti policinės jėgos rolę užsienių plėšriajam kapitalui saugoti, — sutiks griežčiausią protestą.

4) Turėdamas tai omenyje, pasitarimas atmeta teisėtumą koncesijų, kurias sovietų valdžia dalina svetims šalims, nes šiuo atveju traukia užsienio kapitalus ta valdžia, kurios nepripažįsta žmonės, tomis sąlygomis, kuriomis koncesijų davimas tolygus yra rusų valstybės turtų aikvojimui. O tatai yra priešinga piliečių teisėms bei reikalams ir įžeidžia pilietinį bei tautinį jausmą.

Tokiu valstybės turtų aikvojomu reikia pripažinti neteisėtą bolševikų valdžios elgesį su Rusijos aukso atsarga — pinigų ir finansinio šalies ūkio pagrindu, kurį bolševikai ardo. Šitos atsargos mažinimas žymiai pakenks Rusijos ūkiui atsipeikėti. Pasitarimas griežtai protestuoja prieš tokį mažinimą bei aikvojimą“.

Paskelbus esant neteisėtas visas tarptautines sutartis, kurios buvo padarytos kad ir su bolševikų valdžia, Lietuva ir kitos naujos valstybės neišvengiamai atsидurtų karo, padėtyje su nauja Rusijos valdžia, nes tektų vėl šiokiu ar tokiu būdu kovoti dėl mūsų nepriklausomybės pripažinimo.

Bet mums netenka bijoti būsimosios Rusijos valdžios, nes griuvus bolševizmui Rusijos jėgos nebus didelės ir baisios. Galim dar spėti, kad tuomet Ukraina, Baltarusija, Kaukazas, Uralas, Turkestanas ir Sibiras irgi panorės susikurti savo nepriklausomas valstybes, taip kad iš didžiosios neda-

lijamos Rusijos teliks viena Maskovija. Ir jeigu tokis Rusijos skilimo procesas prasidėtų, tad, aš manau, ir mes galėtume reikšti savo gilios užuojautos tam procesui, nes pasaulinė ramybė ir taika reikalauja, kad Europos Rytuose nebūtų tokio didelio siaubo, kuris nuolat grasintų mažoms ir laisvę mylinčioms valstybėms.

A. Kelmutis.

Ką rodo ekonominis Sovietų Rusijos gyvenimas¹⁾.

(Ištraukos iš didesnio rašinio).

Su algos dydžiu ankštai surištas ir darbo dienos ilgumo klausimas. Ir čia gan daug įdomios medžiagos paduoda S. Strumilin (E. Ž. 1920 m. 227 Nr.). Pasirodo, kad dar 1920 metų balandžio mėnesiui pramonėje buvo 107.762 darbininkai, kurie dirbo po 10 valandų per dieną, ir 44.676 darbininkų, kurie dirbo net po 12 valandų. Atskirose įstaigose darbo dienos ilgumas dar didesnis, nes pavyzdžiui Maskvos Goznako fabrike per dieną dirbama po 16,6 val. Valandų darbas be duodamų produktų yra atlyginamas pinigais. Ir aišku, kad tų pačių piniginių ženklų tuo daugiau turi būt dedama darbo, juo didesnis yra jų reikalavimas. Ir to visko svarbus vienas faktas, kad nežiūrint dekretų, kuriais buvo nustatytas darbo dienos ilgumas, vis dėlto gyvenime tas dekretas nevykdomas. Bet paaiškėja dar vienas įdomios rūšies šmugelis. Pasirodo, kitose dirbtuvėse tiek daug valandų nedirbama. Bet profesinės sąjungos, kurios leido dirbti ilgiau negu dekreto buvo nustatyta pro pirštus žiūri, kuomet užrašoma didesnis valandų skaičius, negu buvo dirbama iš tikrųjų. Tatai daroma vien tik tuo tikslu, kad tuo būdu padidintų darbo valandas ir algą. Nes tarifo nustatytos algos yra tiek mažos, kad iš jų sunku išgyventi, pridėjus dar gautus valgio produktus.

Mes imsime tą atsitikimą, kuomet valandos yra ne fiktyvinės, bet tikros. Ir kiek daugiau dirbtos valandos atsiliepia į darbo produktyvumą. Strumilin nurodo, kad produktyviausiu darbu yra 8 valandos, vienos paros trečia dalis. Ir kuomet jau dirbama ilgiau, tai produktyvumas puola, bet už tas valandas reikia mokėti brangiau. Imsime paprasčiausią pavyzdį: sėmimas vandens iš šulinio. Normalinis darbo laikas 8 valandos; normalinis darbo įtempimas lygus vienam trečdaliui jo jėgos — 28 kilogramams; eksperimentaliai išskaičiuotas pakėlimo greitumas lygus 0,25 metrų sekundoje. Tuomet darbo dienos jėga sudaro 200 tūkst. kilogram.-metrų. Mažinus ar didinus darbo dieną gauname.

¹⁾ V. Stepuko tyrinėjimas apie Sovietų Rusijos ekonominį gyvenimą, paremtas pačios Rusijos sovietų valdžios organų duomenimis, duoda be galo daug medžiagos ne tik pažinti dabartinę Rusijos ūkio padėtį (žiūr. tuo pat klausimu straipsnį praeitame „Varpo“ Nr.), bet ypač įtaką tų dėsnių, kuriais Rusų pramonė po revoliucijos buvo tvarkoma. Mes kreipiame ypatingos dėmės į situos davinčius, kurie gali daug paaiškinti Lietuvos ekonominio santykiavimo galimybes su Rusais ir duoti medžiagos savosios pramonės kėlimu besirūpinant. *Redakcija.*

Darbo diena (valand.)	Įtempimas (kilogr.)	Greitumas (metruos)	Paros darbas Tūkst. kilogr.-metr.‰	
4	28	0,375	150	75
6	28	0,312	188	94
8	28	0,25	209	100
10	28	0,188	188	94
12	28	0,125	150	75

Tai aiškus pavyzdys, kad darbas būdamas ilgesnis už nustatytą valandų normą jau pirmomis dviem valandomis siekia 94‰ dienos darbo, o kitomis dvejomis valandomis sumažta ligi 75‰. Jei dabar tą suderinti su mokama alga, tai galima tarti, kad darbas būdamas ilgesnis už normą eina bendro gaminimo nenaudai.

Darbingumo sumažėjimas. 1920 metų viduryje Gynimo Taryba pavėdė Strumilinui, Losickiui ir Falkneriui, dirbantiems V. Gromano komisijoje, išskaičiuoti tą žalą, kurią Rusija kentė dėl Santarvės blokados priežasties. Čia apipasakosiu tosios komisijos darbų rezultatus, vaduodamasis S. Strumilino rašiniu (Ekon. Žizn. 1920 m. 225 N) ir J. Larino komisijos veikimo darbų santrauka („Izvestija“ 1920 met. 250 (1097), N.).

Pradėsiu bent kiek nutolęs, nes pirmiausia manau bus įdomu aptarti darbininkų sugaištas dienas. Maskvos darbo statistikos sekcija surinko apie tai platesnių žinių už laikotarpį nuo 1919 metų spalio mėnesio ligi 1920 metų birželio mėn. (E. Ž. 1920 m. 231 N), šit kiek vienam darbininkui tek-davo faktinų darbo dienų dirbtuvėse, kuriose dirbo:

	1919 m.					1920 m e t a i.				
	Spalių.	Lapkr.	Gruod.	Sausio.	Vasar.	Kovo.	Balanž.	Geguz.	Birž.	
Ligi 50 darbininkų	22,4	19,4	20,9	15,1	17,6	19,8	17,2	20,2	20,9	
50 — 500 „	19,8	17,6	19,7	14,6	16,9	18,9	14,9	18,3	20,2	
500 ir daugiau darb.	17,7	15,3	16,5	14,6	14,8	16,3	15,4	16,9	19,4	
Vidutiniškai	18,8	16,4	17,8	14,6	15,5	17,4	15,2	17,6	19,8	
Mėnesyje dienų	31	30	31	31	29	31	30	31	30	

Skaičiai nurodo, kad kuo stambesnės dirbtuvės, tuo didesnis sugaištų dienų skaičius. Sugaištų dienų priežastys yra įvairios: stovėjo dirbtuvė, atostogos, ligos, darbas organizacijose, pagaliau be jokios priežasties. Ir šit dar pasirodo, kad daugiausia sugaištų dienų yra be jokios priežasties. Bendrame sugaištų dienų skaičiuje jos siekia 48,2‰, mažiausia 25,3‰. Kuomet yra duodama daugiau atostogų, tuomet mažėja be jokios priežasties darbo nelankymas. Ir atvirkščiai, kuomet duodama daugiau atostogų, tuomet žymiai auga be priežasties darbo nelankymas.

Netenka manyti, kad sugaištų dienų skaičius toksai didelis vien tik Maskvoje, kur opiausia gali būti jaučiamas maisto trūkumas. Pasirodo, tuo atveju neatsilieka jokia vieta, jokia pramonė. Pavyzdžiui, Riazaniaus — Uralo geležinkeliuose sugaištų dienų skaičius siekia 45,8‰, taigi beveik pusės visų geležinkelio tarnautojų, vakarų geležinkeliuose — 34,9‰, Rygos — Orlo geležinkeliuose — 33,5‰, Jekaterininsko — 29,2‰, ir tt. (Ek. Žizn. 220 N). Neatsilieka dargi pati aukščiausioji liaudies ūkio taryba (V. S. N. Ch.), kuri nustatė, kad sugaištų dienų skaičius negali būti didesnis už 15‰

visų įstaigos tarnautojų skaičiaus. Tuo tarpu pačios minimos tarybos darbininkai bei bendradarbiai 1920 metų birželio mėnesį turėjo 21% sugaištų dienų (E. Ž. 1920 m. 173 N.).

Jei intum darbo metus, tad sulyginus dabartinius laikus su prieškariniais laikais darbo metų paskirstymas šiaip pasikeitė:

	Ligi revoliucijos.	Po revoliucijos.	Dienose pasikeitimas.	%	%
Dirbtuvė stovėjo be darbo	—	53	+ 53		
Liga	7,4	19	+ 11,6	157	
Kitos nedarbo priežastys	16,6	52	+ 35,6	214	
Viso	24	124	+ 100	16	
Poilsis	93	55	— 38	41	
Darbas	248	186	— 62	25	
Išviso	365	365			

Čia dar reikia atsiminti, kad po revoliucijos žymiai sumažėjo įvairių švenčių, kurios buvo panaikintos, kaip antai visos carų dienos, kai kurios bažnytinės, ir tai sugaištų dienų skaičius padidėjo 62 dienomis, arba 25%. Taip pat reikia turėti galvoje, kad 1916 metais darbo diena buvo lygi 10,1 val., o 1920 metais pradžioje tik 8,6 val., tuomet darbo metai sumažėjo 900 valandų arba 30%. Bet iš kitos pusės kai kurių švenčių panaikinimas padidino darbo dienų skaičių 38 dienomis ir tuo pačiu laiku sugaištų be priežasties darbo dienų skaičius pakilo 35¹/₂.

Ne vien Rusijoje, bet ir visoje Europoje karas paveikė darbingumą, kuris visur sumažėjo. Bet ypatingai pasižymi tuo Rusija. Dabar Rusijoje darbininkas dirba mažiau valandų, kiekvieną valandą padirba mažiau, negu prieš karą. Taip, 1919 metais vidutinis vieno darbininko vienos valandos gaminimas lygus dviem trečdaliams gaminimo ligi karo. Peterburgo darbo statistikos sekcijos anketa, padaryta pramonės dirbtuvėse, paaiškina, kad 1918 metais viena darbininko gaminamoji valanda lygi 64% gaminamosios valandos prieš karą. 1919 metais darbingumas vis delto pakyla ligi 67%. Panašūs skaičiai gauti Maskvos ir kitų rajonų.

S. Strumilino daviniais remiantis, darbo dienos sutrumpėjimas ir vienos valandos darbo gaminimo puolimas sumažina darbininko produktingumą 60%. Komisijos darbų išvadomis 1919 — 1920 metais vienas darbininkas per metus vidutiniškai pagamina tik 45% tų produktų, kuriuos galėdavo pagaminti prieš karą.

Transporto padėtis atrodo dar blogesnė. Dienraštis „Izvestija“ (1920 m. 123 N) apskaito, kad 1920 metų gegužės mėnesyje 1 dieną geležinkeliams 53.257 varstų ilgio (geležinkelio ilgis, kurį Rusija tuo laiku turėjo sovietų respublikos sienose) 1913 metų normomis (12,8 darbininkų vienam varstui) užtektų 681.600 geležinkelininkų. Tuo tarpu gegužės mėnesį „produkt“ žiniomis buvo 1,5 milijono geležinkelininkų, taigi 28,2 darbininkai vienam varstui. Bet tas geležinkelininkų skaičius gali būt bent kiek padidintas, nes kur tik susiduriama su maistiniu, visomet maisto kortelių išduodama kur kas daugiau negu iš tikrųjų yra žmonių. Bet iš kito šaltinio sužinome, kad gegužės mėnesį geležinkelininkų sąjungoje buvo daugiau kaip 1.270 tūkstančių narių. Todėl atsižūrint į tą jau tikresnį skaičių vis delto gaunama, kad vienam varstui išpuola 24,8 darbininkai. 1913 metais geležinkeli-

ninkų darbe vienam varstui 18 traukinių — varstų vienoje paroje, o 1919 metais tik 6. Jeigu prie to dar pridėti darbininkų skaičiaus padidėjimą, tad darbingumo sumažėjimas geležinkeliuose sieks 83⁰/₀.

Atmetus visas kitas pramonės rūšis ir turint galvoje vien tik apdirbamąją pramonę ir geležinkelius ir norint juos pastatyti taip, kad darbas eitų taip, kaip prieš karą, be to atsiminus darbingumo puolimą 1920 metais reikėtų darbininkų (tūkstančių):

	1913 met.	1920 met.
Apdirbamoje pramonėje	2.700	4.250
Geležinkeliuose	700	4.200
Išviso	2.400	8.450

Aišku, kad nieku būdu nepasiseks pasiekti buvusios prieš karą gaminamos normos, jeigu darbingumo sumažėjimą būtų norima pakeisti didesniu darbininkų skaičiumi. Nes negalima įsivaizduoti, kad pasisektų išimti iš kaimų apie 6 milijonus darbininkų, tikriau tarius kaimo žmonių, prirengti juos darbui dirbti, paskui dar aprengti, pavalgydinti.

Pažiūrėkime į darbingumo sumažėjimo priežastis.

1908 — 1916 metų darbininko biudžeto tyrinėjimas parodo, kad miesto darbininko dienos maisto norma buvo lygi 3.820 kalorijų. 1919 metų pradžioje „narkomtrudt'o“ tyrinėjimais maisto norma siekia 2.680 kalorijų. Jei prie to dar pridėsime maistą, kurį darbininkas pirkdamas galėjo skirti savo maistui, tuomet vidutiniškai išskaičius galima pasakyti, kad per paskutinius dvejis metus vienam darbininkui tekdavo 2.830 kalorijų.

Suaugusio žmogaus gyvybei palaikyti reikia 2.000 kalorijų. Ta profesoriaus Slovcovo išskaičiuota fiziologinė norma atatinca taip pat Pope ir Carpenter išskaičiavimams, kurie nurodo, kad gulint lovoje žmogui tereikia 2.000 kalorijų. Vadinasi, ši norma eiti į darbą, o darbui suvartojamas tik skirtumas, kursai siekė:

	Kalorijų.	0/00
Ligi revoliucijos	1.820	100
1919 — 1920 metais	830	46

Tatai sulyginus su metais prieš karą maistas sumažėjo ligi 46⁰/₀. Čia kaip tik ir įdomu pastebėti, kad pagal komisijos darbų išvadas vienas darbininkas per metus pagamina tik 45⁰/₀ tų produktų, kuriuos pagamindavo prieš karą, taigi skaičiai beveik atatinca vienas kitam.

Matėme, kad darbininko darbingumas siekia apie 45⁰/₀. Tik būtų didi klaida, jei įsivaizduotume, kad visa Rusijos liaudies ūkio gamyba tesiekianti 45⁰/₀ to, kas buvo gaminama prieš karą.

Minėtoji Gromano komisija išskaičiavo ir liaudies ūkio turtingumo sumažėjimą. Taip ligi karo žemės ūkio gaminimas siekė 4,5 milijardų aukso rublių, pramonės 2 milijardu aukso rub. Tuo tarpu dabar pagal komisijos išskaičiavimus, įskaičius pagamintus produktus prieškariniais aukso vertės rubliais, pramonei tenka apie 420 milijonų rublių, žemės ūkiui apie 2,5 milijardo rublių. Tatai nors metinė darbininkų gamyba siekia 45⁰/₀, tačiau itį daugiau kaip 20⁰/₀ pra-

Išvada aiški: darbingumo ir produktingumo sumažėjimo priežastis yra neprivalgymas, badas. O pradžioje minėti darbo sugaišinimai yra tojo bado vaisiai. Nė negalima norėti, kad darbininkas ramiai, sąžiningai dirbtų, kuomet pasizadėjusi maitinti jį valstybė neaprupina jo maistu. Ir darbininkas neturi tiek jėgų, kurių turėjo prieš karą. Todėl tiek daug sugaištų darbo dienų, kad kiekvienas, rūpindamasis gyvybės palaikymu, turi kai kuriam laikui pasišalinti, kad kur kitur galėtų susirasti maisto.

Darbingumo negali pakelti jokie nauji darbininkų paskirstymai, nė išdalinimas to mažo maisto skaičiaus, kuris ne didėja, bet dargi mažėja; pagaliau to klausimo neišspręs, kaip tai nori S. Strumilin, nė raudonoji armija, kovos laukuose su Santarvės vadinamais monininkais.

Gyvenimas ruošia kelią tam, kad Sovietų Rusija, kuri kaip tik yra kapitalizmo antipodas, dabar mato, jog be kapitalų (tik šiuo kartu jau ne savų, bet svetimų, o todėl gobšesnių) neapsieis. Todėl varomos derybos ne tik dėl prekybos sutarčių, bet nesibaidoma net koncesijų.

Valstiečių maistas 1920 metais. Organizmo narvelių veikimas palaiko gyvybę ir veikia tuomet, kuomet jos gauna reikalingų baltymų, riebalų ir tt., kurie degdami palaiko reikalingą kūnui šilumą, jautimų veikimą ir tt. Tas maisto skaičius, kuris reikalingas kūnui nurodytuose degimo procesuose, išskaičiuojamas taip, kad vienetu imama šiluma, kurios reikia, norint sušildyti 1 klgr. vandens, nuo 0° ligi 1° C, tai ir bus kalorija.

Pope ir Carpenter išskaičiavo, kad normaliam žmogui vienai valandai reikia nuo 65 kalorijų (miegant) ligi 600 kalorijų (prie labai sunkaus darbo). Atsižvelgiant į darbo sunkumą, nustatoma—kiek kuriam žmogui reikia kalorijų maisto. Eksperimentų būdu rasta, kad vienos per vieną parą

gulint lovoje reikia:	2000 kalorijų
sėdint (kantoroje, raštinėse)	2500 „
prie darbų, reikalaujančių vidutiniško raumenų darbo	3000 kalorijų
„ „ sunkesnio „ „	3500 „
„ „ sunkaus „ „	5000 — 6000 kal.

Darant bandymų su įvairių profesijų žmonėmis atrasta, kad per vieną parą dailidei reikia 3100 kalorijų, šaltkalviui — 3200 kal., akmenų skaldytojui — 4500 kal., malkų plovėjui 5200 kal., tarnaitėi — 2600 kal., skalbėjai 3000 kal. („Engineering and Mining Journal“ 1920 metų vasario mėnesio N).

Kalbėdami apie Sovietų Rusijos gyventojų maitinimą, visą maistą suvesime į kalorijas, nes tuomet vaizdingiausiai bus galima parodyti tikroji padėtis. Paskutiniaisiais laikais dėl tam tikrų priežasčių bolševikams apreiškus ir pas mus didesnio judėjimo, vis dažniau girdėti buvo Rusijos būties garbinimų. Imkime nors ir „Darbininkų Žodžio“ (8 N) pasakymą: savaime suprantama, kad pagerėjus transportui, tuojau pagerėjo maisto dalykai. Maisto Rusijoje (Ukrainoj, Done, Sibire) yra, tik reikia jo privežti. Jei 1918—1919 met. Maskvoje išduodavo duonos $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ svaro žmogui (duonos, dažnai maišytos su avižomis), tai dabar regulingai išduoda po 1 sv., po $1\frac{1}{2}$ sv., arba net du, žiūrint, kas prie kokios kategorijos skiriamas. Taip pat regulingai išduoda riebalų, kruopų, mėsos, bulvių, cukraus ir kitko. Nekalbėsiu tokiais bendrais žodžiais, bet patieksiu duodamo maisto svorį.

Geriausiai už kitus buvo aprūpinami vadinami „užbroniuoti“ darbininkai, kurių skaičius 1920 m. gegužės 1 d. siekė ligi $2\frac{1}{2}$ mil. žmonių. Tam tikra komisija jų skaičių sumažino 20 proc. ir tuomet vienas darbininkas dienai gaudavo $1\frac{3}{4}$ sv. duonos, mėnesiui 20 sv. daržovių, 1 sv. cukraus, $\frac{3}{4}$ sv. sviesto, $7\frac{1}{2}$ sv. mėsos ar žuvies, $\frac{1}{4}$ sv. arbatos ir kavos, $\frac{1}{4}$ sv. muilo, 2 dėžutes degtukų. Kalorijomis imant ši maisto duoklė lygi 1.670 (E. Ž. 242 N).

Dar vienas pavyzdys. Stengiamasi geriau aprūpinti dirbtuvės, kurios įeina į vadinamą „udarnaja“ sistemą. Tos dirbtuvės išpildžiusios nors 100 proc. darbo, taigi tą, kas yra nuskirta gamavimo programa, gauna 40 proc. nuskirtos jiems premijos. Tatai parodo, kad Rusijoje nėra tikimama padaryti duoto darbo, o tam įvykus laikoma svarbiu laimėjimu ir duodama premija. Tų dirbtuvių darbininkai irgi geriau aprūpinami maistu. Jų dienos davinyš lygus 1.800 kalorijų, o premijos maksimumas siekia 900 kalorijų, taigi darbininkai, kurie apreiškė maksimalinį intensingumą, gauna 2.700 kalorijų maisto, tuo tarpu, kai prie bent kiek sunkesnio darbo reikia 3.500 kalorijų (E. Ž. Ibid.).

Bet nors užbroniuotų darbininkų skaičius didelis, taip pat nemaža jų, kurie dirba tikėdamiesi gauti premijų, vis dėlto 1920 metais premijų gavo tik bent kiek daugiau kaip 300 tūkstančių darbininkų.

Be gaunamo maisto, darbininkams dar mokama šjokia tokia alga pinigais. Už tuos pinigus irgi nuperkamas maistas. Gromano komisija, kuri kaip tik sprendė tuos klausimus, rado, kad vidutiniškai darbininkui vienai dienai tekdavo 2.830 kalorijų maisto.

Čia buvo kalbama apie miestų darbininkus. Pažiūrėsime dabar į kaimų gyventojus. Jau iš anksto galima tarti, kad kaimas geriau aprūpintas maistu, negu miestai. Taip ir yra, bet ir čia sutinkame ištisas maisto sto-kojančias gubernijas.

1920 metų sausio — vasario — kovo mėn. buvo daromi tyrinėjimai išskaičiuoti, kaip maitinasi kaimų gyventojai. Tyrinėjimai palietė 30 gubernijų, kurių tarpe 16 vartojamo ruožto gub., 14 gaminamo ruožto.

Žemiau paduodu bendras to tyrinėjimo išvadas, paskirstęs į pasėlio dydį:

A. Vartojamas ruožtas.	Per dieną kalorijų vienam asmeniui.	Koeficientas pakeitimo 1 asmens bendrai į 1 suaugusį darbininką.	Per dieną kalorijų vienam suaugusiam darb.
Be pasėlio	1.892	1,43	2.706
Mažu pasėliu	2.100	1,43	3.005
Vidutiniu pasėliu	2.412	1,42	3.425
Didžiu pasėliu	2.511	1,41	3.541
	2.365	1,43	3.382
B. Gaminimo ruožtas			
Be pasėlio	2.267	1,44	3.264
Mažu pasėliu	2.627	1,41	3.704
Vidutiniu pasėliu	2.739	1,44	3.944
Didžiu pasėliu	2.844	1,44	4.095
	2.704	1,43	3.857
Vidutiniškai abiejuose ruožtuose	2.523	1,43	3.608

Vidutiniškai abiejuose ruožuose imant kalorijų skaičius maž daug atsako kalorijų skaičiui, dirbančiam darbus, reikalaujančių sunkesnio raumenų darbo. Bet tai imant teoretinai, nes vartojamas ruožtas ir be to neprivalgo, ir ne visumet gyvenime suaugusiam darbininkui teks skirtumas, kurį reikia atimti iš bendro asmenų skaičiaus (vaikų, pusbernių). Jeigu šeimoje yra nemaža pusbernių, tai tikri darbininkai visumet negaus pakankamai maisto.

A. Losickij eidamas prie tyrinėjimo išvadų sako, kad maitinimosi atžvilgiu kaimų gyventojai maitinasi ne visai jau gerai „vidutiniškai Rusijoje jis (maitinimasis) lygus 3.608 net to kalorijų, gaminimo ruošte — 3.857 kalorijų ir vartojimo ruošte 3.382 kalor. Tą maitinimosi laipsnį tenka pripažinti esant mažesnį, negu paprastas kaimiečių maitinimosi laipsnis“.

Aukščiau nurodytas kalorijose maistas tenka rusų kaimiečiui ir tai dar jis yra mažokas. O imant atskirose gubernijose maitinimasis įgauna dar blogesnį vaizdą, pavyzdžiui:

Gubernija.	Vienam asmeniui.	Vienam darbininkui.
Šiaurės — Dvinsko	1.818	2.606
Maskvos	2.047	2.845
Oloneco	1.996	2.915
Riazanės	2.048	2.940
Kalugos	2.160	3.089

(E. Ž. Ibid.).

Valgomieji produktai labai vienodi. Maždaug nuošimčiais išskaičius tenka

duonai, miltams, kruopoms	70,4 %
bulvėms	15,0 „
kitoms daržovėms	1,0 „
kitiems augalams	2,7 „
mėsai, riebalams ir t.t.	11,5 „

Reiškia, maistas labai vienodas ir svarbesniąją vietą jame užima duona. Jos svoriu beveik ir įskaičiuojamas visas maisto dydis. Kuomet normaliniame maitinimesi, turint pakankamai mėsos, riebumų, daržovių, duona neturi jokios žymios, viršijančios reikšmės. Ir mažesniu valgio svoriu gautama reikiama kalorijų šiluma.

1920 metų spalį — lapkričio mėn. buvo manoma padaryti kaimų ir miestų gyventojų maitinimosi tyrinėjimas. Kai bus paskelbti jo rezultatai, tai gausim dar daugiau žinių apie rusų gyventojų maitinimąsi.

Bendroji pramonės padėtis. Rašant apie įvairias pramonės rūšis tenka raustis gausioje ir nesutvarkytoje medžiagoje. Tiesa, įvairių žinių, net dažnai viena kitai priešingų, yra labai daug, bet jos nesutvarkytos, nesuvestos į bendrą sistemą. 1920 m. pasirodė J. Larino ir L. Kricmano knygutė „Očerck choziaistvennoi žizni i organizacii narodnago choziaistva Sovietskoi Rosii“, bet man neteko jos matyti. O paduotoji recenzija („Pravda“ 1920 m. 254 Nr.) nieko platesnio neduoda. Tatai tenka bendrinti jau aukščiau minėtas žinias ir naudotis tuo klausimu laikraščiuose išmėtytomis nuotrupomis. Kalbėsiu trumpai, neduosiu daug neapdirbtos medžiagos, o naudosisiu tik tuo, kur nurodoma bet kokis sulyginimas su laikais prieš karą.

J. Larin paduoda kiek smulkesnį pramonės padėtis aprašymą („Pravda“ 1920 m. 256 Nr.) Nors žinios ir ne visai malonios Rusijai, gali atrodyti net

visai tikros, tačiau turi savos svarbos ir nors jomis remiantis negalima daryti kokių geresnių ateities planų, bet Rusijoje tai J. Larino santraukai priduoda reikšmės. Pasakysiu, kad specialinei propagandai ir agitacijai skiriamas laikraštis (Viestnik Propagandy i Agitacii 1920 metų lapkričio mėn. 25 d. Nr.) ją pakartoja, kaip tezius agitatoriams gaminimo propagandos klausimu.

Žinios kalba tik apie Rusiją, Kaukazą, Turkestaną ir Sibirą. Kur yra paliesta viena tų sričių, tai esti pažymėta. J. Larin žinias ėmė iš laikraščių „Ekonomičeskaja Žizn“ ir „Narodnoje Choziaistvo“ ir kadangi tuose pačiuose laikraščiuose jau pasitaiko netikrumų, tai ir visoje santraukoje skaičiai ne visai tikri, bet duoda pakankamą 1920 metų pramonės padėties vaizdą. Pirmame stulpelyje kalbama apie gaminimą 1913—1914 metais; antrame apie 1920 met. pirmo pusmečio gaminimą; svarbiausias ir drauge įdomiausias trečias stulpelis, kuriame parodyta 1920 ir 1913—1914 met. gaminimo santykiavimas.

	1913—1914 metų gaminimas.	1920 metų pirmo pus- mečio gaminimas.	1920 met. pusmečio ir 1913—1914 m. gaminimo santykiavi- mas proc.
1. Dažai, lekai ir pan.	3 mil. p.	33 tūkst. p.	2,2 proc.
2. Popieris (su Ukraina)	13500 tūkst. p.	1.030 tūkst. p.	15,2 „
3. Gumos	1.840 tūkst. p.	34 tūkst. p.	1,7 „
4. Stiklas. 1 dėžė=15 p.	440 tūkst. dėžių	28 tūkst. dėžių	13 „
5. Degtukai. 1 dėžė = 1000 dėžučių	3.650 tūkst. dėžių	310 tūkst. dėžių	16 „
6. Tabakas ir machorka	4.300 tūkst. p.	380 tūkst. p.	17,7 „
7. Spiritas (40 viedruose)	38.500 tūkst. vied.	1.930 tūkst. vied. (už 19/20 met.)	5 „ m.
8. Cukrus (su Ukraina)	105 mil. p.	4.737 tūkst. p. (už 19/20 met.)	4,5 „ m.
9. Žalias krakmolos	13.200 tūkst. p.	1.042 tūkst. p. (už 19/20 met.)	7,8 „ m.
10. Anglys (su Ukraina ir Sibiru)	1.800 mil. p.	225 mil. p.	25 „
11. Žemės taukai (nafta) (su Kaukazu)	600 mil. p.	100 mil. p.	33 „
12. Varis	1.330 tūkst. p.	mažiau 330 tūkst. p.	maž. 50 pr.
13. Margancas (su Uralu)	17 mil. p.	—	—
14. Švinas (su Kaukazu ir Sibiru)	100 tūkst. p.	—	—
15. Cinkas (su Kaukazu)	200 tūkst. p.	—	—
16. Platina	300 p.	50 p.	33 „
17. Auksas (su Sibiru)	4 tūkst. p.	240 p.	12 „
18. Kolčedanas	3.500 tūkst. p.	mažiau 700 tūkst.	maž. 40 pr.
19. Magnezitas	4 mil. p.	virš 1 mil. p.?	apie 25 pr.
20. „Chromistyj železniak“	1.500 tūkst. p.	apie 500 tūkst. p.	apie 30 pr.
21. Geležies rūdys (su Ukraina)	530 mil. p.	32 mil. p.	12 proc.

22. Špižas (su Ukraina)	257 mil. p.	30 mil. p.	2,4	„
23. Geležis ir plienas (su Ukraina)	220 mil. p.	4,5 mil. p.	4	„
24. Medvilnė (Turkestano pluoštas)	20 mil. p. (1915 met.)	4 mil. p. (1919 met.)	20	„
25. Medvilnės dirbtuvės (audimas)	19.800 tūkst. p.	330 tūkst. p.	3,3	„
26. Linai (pasėlio plotis)	1.600 tūkst. dešimt.	5.361 tūk. deš. (1919 met.)	50	„
27. Linų dirbtuvės (audimas)	3.240 tūkst. p.	540 tūks. p.	33	„
28. Sieros rūgštis	11 mil. p. (visa imperija)	1.250 tūkst. p. (visi 1919 met.)	11,4	„
29. Soda (³ / ₄ Ukrainos)	11.500 tūkst. p.	1,2 mil. p. Uralo (visi 1919 met.)	?	„
30. Kaukazo kalio druskos	1.600 tūkst. p.	bėveik nieko		
31. Azoto rūgštis	1.470 tūkst. p. (visa imperija)	nieko		—
32. Sviestas (su Ukraina be Dono Kaukazo ir Sibiro)	23 mil. p.	500 tūkst. p.	4,3	proc.
33. Visi cheminiai elementai (imtinai 28, 29, 30, 31, 37 Nr.)	32.620 tūkst. p.	1.700 tūkst. p.	10,4	„
34. Portlando cementas (su Ukraina ir Kaukazu)	115 mil. p.	nieko		—
35. Medžio apdirbimo fabrikai	—	—	30	proc.
36. Miltai (pramonės malūnai)	1 miliard. p.	90 mil. p.	18	p.
37. Mineralinės trąšos	10.030 tūkst. p.	4 mil. p. (1916 met.)		—
38. Smala (visi smalos produktai be Baltarusijos)	6 mil. p.	4.500 tūkst. p. (1920 met.)	75	proc.
39. Muilas ir žvakės	20.867 tūkst. p.	3.91 tūkst. p.	2,8	„
40. Paišiukai (gross=144)	500 tūkst. gr.	3 tūkst. gr.	1,2	„

Tų visų žinių neteisingumą galima būtų pataisyti, jei kiekvienas daugumos Rusijos „glavkų“ išleidinėtų savo gaminimo žinias.

Pereinant prie platesnio paduodamos lentelės peržiūrėjimo, galima manyti, kad 1920 metų pirmame pusmetyje gaminimas ėjo menkliau, negu antrame, kuriame gaminimas galėjo jau padidėti. Bet ir tuomet minėtų metų santykiavimo proc. žymiai nepasikeis. Jeigu dabar įnešime tą pataisą, kad produktai ar fabrikatai eina gyventojų vartojimui ir tą, kad 1920 metais importas negalėjo žymiai paveikti į padidėjimą, tuomet santykiavimą ne gaminiui, bet vartojimui tenka dar žymiai pamažinti. Pavyzdžiui imkime an-

glius. Rusija suvartodavo ne tik Rusijoje iškastus anglius, bet dar kasmet būdavo įvežama apie 500 mil. p. Dabar įvežimas nežymus ir šalies reikalingumą vartojime tenka padengti vien savo gaminimu. Jau tokiu būdu santykiavimas sumažta iš 25 ligi 20 proc. Be to dar numatomas sumažėjimas. Imkime Donecko baseiną; jo paties reikalams vienam mėnesiui išsina apie 10 mil. p., (vandens nuliejimui ir p.). Ir tas skaičius nesikeičia, nežiūrint kiek iškasama anglių: 25 ar 100 mil. pūdų per mėnesį. Jeigu dabar apskaityti tą faktą ir importo veikimo sumažėjimą, tad gyventojams ir pramonė ne visi angliai, o tik dalis, kuri liekasi nuo kasyklų suvartojimo. Ir tokiu būdu minėtų metų santykiavimas sustojime nesiekia nei 25, nei 20 proc., o tik 5 proc to, kas būdavo pagaminama prieš karą.

Tą pat galima pasakyti apie popierį ir daugelį kitų fabrikatų.

1920 metai pramonei buvo skaudūs, visa viltis tame, kad 1921 metai busią laimingesni. A. Rykovo nuomone, kurią jisai pareiškė VIII sovetu suvažiavime Maskvoje, tai numatom, kad 1921 m. pramonė turėsianti pakilti. Nors tai asmeninei nuomonei paremti neduodama jokių pagrindų. Šit atlyginimas 1920 ir manomo 1921 metų gaminimo. 1920 metais gamnimas imtas, atsižiūrint į vidutinį pirmų devynių mėnesių gaminimą (E. Ž. 1920 m. 287 Nr.).

1920 metų gaminimas. Manomas 1921 m. gaminim.

Malkos ir girių prekės	10.500.000 kb. s.	19.000.000 kb. s.
Angliai	431.744.000 pūd.	718.000.000 pūd.
Žemės taukai (nafta)	74.000.000 „	298.745.000 „
Druska	40.000.000 „	52.100.000 „
Auksas	95 „	276 „
Platina	23 „	68 „
Stiklas	26.781 dėžių	149.030 dėžių.
Degtukai	609.196 „	1.228.300 „
Smulkus cukrus	7.500.000 pūd.	25.514.000 pūd.
Muilas	817.000 „	1.080.000 „
Gumos diržai	347.000 aršin.	1.320.000 arš.
Tabakas	9.355.000 rūk. vienučių.	21.400.000 rūkomų vienetų
Sieros rūgštis	676.000 p.	2.743.000 pūd.
Elektros lemputės	645.000 „	1.837.500 „
Elektros jėga	180.000.000 kilouatų	244.700.000 kilouatų.
Popieris	1.885.000 pūd.	3.000.000 pūd.
Gelumbių	135.000.000 arš.	780.000.000 arš.

Del 1921 metų manomo gaminimo patsai Rykov sako: „tačiau visų pramonės rūšių, manomi praplatinti gaminimo rezultatai, tik pačiame mažiausiame laipsnyje patenkina gyventojų ir pačios pramonės reikalavimus, tik dalinai atatinka vadinamai „bado normai“. Jeigu 1921 metų manomas gaminimas, kuris kartais net keliais kartais viršija faktinį 1920 metų gaminimą, tik dalinai atatinka „bado normai“, tai kokiai normai galėjo atatikti 1920 metų gaminimas?

Sulyginus dabar aukščiau cituotą J. Larino santrauką su vyriausios liaudies ūkio tarybos pirmininku Rykovo paduotais skaičiais, mes matome kai kurių ir net ne menkų skirtumų. Larinas žinias sėmė už pirmą pusmetį, Rykovas, kaipo liaudies ūkio tarybos pirmininkas, galėjo daugiau tu-

rėti medžiagos ir tikresnės, be to jis ėmė ne 6, bet 9 mėnesių gaminimą. Ir sulyginus matome, kad Larino skaičiai vietomis yra žymiai perdėti. Pas Lariką net vieno pusmečio gaminimas parodytas žymiai didesnis, negu tikrumoje buvo visų metų gaminimas, pavyzdžiui aukso, platinos, žemės taukų, stiklo, kituose, kaip antai popieris ir kit., pusmečio gaminimas šiek tiek mažesnis už metų gaminimą, tarytum antrame 1920 metų pusmetyje gaminimo visai nebuvo. Tatai sunkaus įspūdžio darant Larino santrauka, yra tik sušvelnyta gyvenimo tikrėnybė.

Gaminimo padidėjimas rišamas bendrai su darbininkų klausimu, technika ir bendru ūkio planu. Technikos įtaisai susidėvėję, jų remontas atliekamas menkai, o daugumoje reikalauja kapitalinio remonto ar senų įtaisų pakeitimo naujais. Del bendro Rusijos ūkio plano galvojama jau senai, prirašyta dar daugiau negu galvota, bet tik kartais pasiseka pravesti bendrą kokios nors atskiros pramonės ūkio planą, o prie viso ūkio neprieinama. Darbininkų klausimas išspręstas būtų lengviau, pakanka tik paskelbti platešnių darbo mobilizacijų, bet tuomet reikia spręsti kartu su maitinimu ir aprėdymu. O be visų trijų minėtų sąlygų patenkinimo vargiai gali būt numatomas Rusijos pramonės išėjimas iš „bado normų“.

Išžiūrėjus į įvairių dirbtuvių gyvumą, galima numatyti, kad stambios dirbtuvės vis menkėja, pagaliau jos nyksta ir užsidaro, o smulkios dar gyvuoja, kiek tai galima gyvuoti ekonominėse sovėtų sąlygose. Stambios dirbtuvės pirmiausia susilaukė sovėtų tvarkos su jų vedama ekonomine bei pinigine politika. „Eksperimentas“ gal būt ir gražus teorijoje, gyvenime susilaukė nepasisekimo, ir stambios dirbtuvės pradeda nykti. Į mažas dirbtuves buvo kreipiama mažiau dėmesio ir jos pasirodė labiau lanksčios ir labiau pritaikinosios prie naujų gyvenimo sąlygų. Be to dar priminsime tą stambių ir mažų dirbtuvių skirtumą. Mažos lengviau apsieina su senomis ir jau nešiotomis mašinomis, reikalauja mažiau kuro ir mažesnio darbininkų skaičiaus, o podraug su tuo ir maisto, apsirėdymo, avalinės. Maisto trūkumas kaip tik žymiai pakenkia stambioms dirbtuvėms, padidindamos sugaištų dienų skaičių. Strumilino apskaitymu buvo sugaištų dienų (proc.).

Mažose dirbtuvėse. Stambiose dirbtuvėse.

1919 met. spalių mėn.	0,2	1,1
“ „ lapkričio mėn.	2,4	3,4
1919 met. gruodžio mėn.	2,3	4,8
1920 met. sausio „	2,7	3,6
“ vasario „	3,8	4,0
“ kovo „	3,4	4,2
“ balandžio „	14,3	24,1

(Ekonomič. Žizn 1920 m. 227-6 Nr.)

Sovėtų valdymo aparato subiuokratėjimas daro daug kliūčių pristatyti stambioms dirbtuvėms kuro, žalios medžiagos, maisto, ko lengviau išvengia mažos dirbtuvės („Pravda“ 1920 m. liepos mėn. 18 d. Nr. „Izviestija“ 1920 m. birželio mėnesio 19 d. Nr.).

Matant, kad kolektyvinis fabrių valdymo būdas daro valdymo aparatą sunkesnį, gramozdesnį, Rusijoje jau pradėdama atsisakinėti nuo pirmiau skelbiamo kolektyvizmo principo. Pati valdžia jau atšaukia pirmiau paskelb-

tus obalsius, naikina fabriku darbininkų komitetus, nes jie pasirodo tvirkina darbininkus ir fabriakai apreiškia mažiau produktingumo. Tuo būdu iš 2.483 gaminimo įstaigų tik 300 likosi kolektyvinis valdymas, o 2.183 įstaigos paskirti vienas, atsakingas asmuo (Viestnik agitacii i propagandy 1920 m. 3 Nr.). Taip vis iš lėto atsisakoma pirmesnių minčių. Arba kaip prancūzas Frassaras išreiškė Rykovo pažiūrą, norėdamas parodyti du didžiu darbo kodekso tomu, Rykovas pareiškė, kad dauguma dekretų turi grynai istorinės reikšmės. Jie jau pakeisti kitais. Sovietų tvarka nė prieš nieką nesustoja ir „įstabiai moka prisitaikinti naujai padėčiai“ (L'Humanité 1920—IX—12 d. Nr.). Tie sovietų tvarką, aukštai statančio prancūzo žodžiai yra reikšmingi, nurodo, kad nenusidedant sau, sovietuose galima grįžti į kapitalizmo garbinimą. Pavyzdžiui yra daromos koncesijos arba prekybos sutartys su kapitalistinėmis valstybėmis.

Jei kol kas mažoms dirbtuvėms sekėsi gyventi, tai vargu bus galima pasakyti tai apie ateitį. Nuolat dažniau ir dažniau girdėti balsų, kad reikia ir su mažomis dirbtuvėmis daryti panašių „eksperimentų“, ko jos pradeda ir susilaukti, o kartu su tuo paseka stambių dirbtuvių takais. Tuo būdu pramonės dezindustrializacija apima vis platesnes sritis. Pramonės nykimą charakterizuoja dar ir tai, kad dauguma dirbtuvių uždaroma ar, sovietų terminu išsireiškus, „pramonė koncentruojama“. Taip iš 137 tabako dirbtuvių palikta tik 26 geriau įrengtos (E. Ž. 1921 met. 9 Nr.). Iš tų kai kurios inėstos į „udarną“ grupę. Patsai patekimas dirbtuvių į minėtą grupę dažnai keičiasi, dirbtuvės tai įrašomos, tai vėl išbraukiamos. Rusijos pramonės nykimas eina sparčiais žingsniais.

Baltijos valstybės de jure.

„Laisvę pažinę — vergais nebūsim“.

(Iš Lietuvos valstybės 3 metų sukak-
tinių obalsių 1921 m., vasario 16 d.).

I. Baltijos tautų politiniai idelai prieš didįjį karą.

Normaliniais laikais, kaip juos daugelis prisiminę vadina, kada Rusijoje žydėjo carizmas, o šiandien susikūrusios nepriklausomos valstybės kentėjo visišką pavergimą, ne visų Baltijos tautų (suomių, estų, latvių, lietuvių) politiniai idealai siekė taip toli, kad jie baigtųsi visiška nepriklausomybe. Nebuvo ir galimybės tokiam „separatizmui“ kelti aikštėn, jei jis vienoj ar kitoj tautos partijoj atsirasdavo.

Prieš karą Europoj visai nebuvo lietuvių, latvių, estų klausimo. Užmigdytas buvo ir suomių klausimas. Būta tiktai „Pribaltiski“, „Sieveroza-padny kraj“, kaipo nedalomos Rusijos dalys.

Estai ir latviai ir savo tarpe politiniuose reikalavimuose neidavo toliau patikrinimo jų kraštams autonomijos. Buvo pats paskutinis šių dviejų tautų politinis idealas. Prie jojo eita *didėjančios progresijos* keliu. Visiška krašto nepriklausomybė šioms dviem tautoms buvo svetima.

Taip, pavyzdžiui, latviai dar 1917 m. liepos mėnesyje, kada lietuvių sehai buvo nusistatyta del nepriklausomybės ir Rusijoje ir Lietuvoje, įvairių politinių organizacijų susirinkime išnešė rezoliuciją, reikalaujančią Latvijams politinės autonomijos. 4 § to vienbalsio nutarimo šiaip sako: „*Latvija turi būti politinai autonominė dalis Rusijos respublikoj, sukurtoje demokratizmo principais*“ Tam pačiam susirinkime, kada buvo pareikšta, kad lietuviai reikalauja sau atskiro nuo Rusijos Steigiamojo Seimo, latvių visuomenės veikėjai tik pečiais traukė, negalėdami suprasti tokio lietuvių užsiangažavimo. J. Šliupas savo knygoje „Lietuvių — latvių respublika“ nusiskundžia del latvių „rusiškos orientacijos“. Estai taip pat buvo pasirengę tenkintis iš Kerenskio valdžios išgauta teise sujungti vienam administratinin vienetai estų gyvenamas žemes ir turėdami šalies atstovybę jas valdyti. Estai ir latviai taip pat dalyvavo rinkimuose į Rusijos Steigiamąjį Seimą (1917 m.), o lietuviai savo daugumoje jau tada pareiškė savo eksteritorialumą.

Pas lietuvius kitaip visiškos nepriklausomybės klausimas vystėsi. Lietuvos partijos dar nuo „Varpo“ laikų įsirašo savo politiniu idealu „laisvą niekam nepriklausomą Lietuvą“. Tyčia pabraukiu žodį „niekam“. Tai buvo pas demokratų ir pas socialdemokratų (1896). Kitose programose aiškiai buvo įrašyta „nepriklausoma demokratinė Lietuvos respublika“. Tikslai tie, kurie žiūrėjo, kas „išeis“, kas bus stipresnis, papratę visada ateiti „ant gavo“ (tų laikų klerikalai, skaitė save Rusijos įnamiais). Tautininkai, be abejo, apie Lietuvos „karalystę“. Sodžiu taip pat kas ne kas užsiduodavo sau klausimą: „kada gi mes sulauksim lietuvišką karalių?“

Kodel pas lietuvius tas klausimas nepriklausomybės ar respublikos ar monarchijos formoje taip aiškiai buvo gaivinamas, — bene bus šios priežastys. Pirmiausia, visoje liaudyje *giliai šakni turi visiškos nepriklausomybės tradicija*, kad Lietuva seniau buvo niekam nepriklausoma garsi valstybė, valdė didelius žemių plotus, kad jai lenkėsi toji pati Rusija, kuri paskiau pačius lietuvius pradėjo engti. Gyva dar ta ideja buvo ir delto, kad mūsų bajorija, nors ir sulenkėjusi, tačiau kad ir kitais tikslais ją gavino, rengė sukilimus, prie kurių valstiečiai prisidėdavo (1863 m.) arba suklaidinti arba norėdami baudžios nusikratyti arba ir vadovaudamiesi obalsiu *numesti rusų jungą*. Toliau kylant tautinės sąmonės supratimui, o rusams graždanką peršant, tas obalsis nusikratyti rusų jungo vis labiau vyravo. Turėjo nemaža įtakos ir *mūsų amerikiečiai*, kurie tautiškai atgiję, parvažiavę namon tvirtindavo, kad Lietuvai gera būtų turėti savo prezidentas. Pas mus nusileidimas ligi autonomijos eidavo iš viršaus *decrecendo*, mažėjančioji *progresijoje* ne taip kaip pas latvius ir estus, ir jeigu Vilniaus Seimas 1905 metais vienbalsiai nutarė: „reikalauti Lietuvai autonomijos su seimu Vilniuje, išrinktu visuotinu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu, neskiriant lyties, tautos ir tikėjimo“, tai jau buvo padarytas savotiškas kompromisas, nusileidimas...

Lietuvos demokratų partijos suvažiavimas 1914 metais mato, kad kolkas su atskiromis nepriklausomybėmis toli nenuėsi ir iškelia pasaulio tautų sąjungą (federaciją), neneigdamas, žinoma, pačios nepriklausomybės. Mūsų s. d. nusileidžia ligi autonomijos (1917 m.), nors Amerikos s. d. visą laiką protegavo tik nepriklausomybę. Jeigu viena ar kita partija savo laiku ir nusileido nuo visiškos nepriklausomybės idealo žemyn, tai apystovoms pakitėjus, vėl

aikštėn jis iškeliamas. Visai ryškiai tai buvo žymėta ištikus karui ir einant revoliucijos viesulai. Lietuvos konferencijos Vilniuje 1917 m. rugsėjo 17—23 d. padarytas nutarimas „*sudaryti nepriklausomą demokratiškai su-tvarkytą valstybę etnografinėse ribose*“. Taryba padaro nutarimą priimti valdžios formą — konstitucinę monarchiją ir jos realizavimui kviesti Würtembergo hercogą Urach'ą. Lietuvių seime Rusijoje (1917 m. gegužės 27 d.) priimta rezoliucija kalba apie nepriklausomybę ir Steigiamąjį Seimą. Su-važiavimai Amerikoje, Stokholme (1917 m. spalio mėn. 18—22) tą patį vi-siškos nepriklausomybės reikalą patvirtina.

Aiškliai tai matome, kad Lietuvių tauta savo politiniuose idealuose buvo akylesnė negu mūsų kaimynai. Tai mums nesidrovi prisipažinti ir jie patys. Pav. p. Valter'is, dabartinis Latvių atstovas Italijoje, per vienus pietus su Lietuvos valdžios atstovais Liepojoj pradžioj šių valstybių kūrimo savo kalboj pavadino lietuvius jų politinės nepriklausomybės mokytojais.

Skirtiną poziciją užima suomia, kurie politinių idealų maksimumo atžvilgiu daugiau už kitus mums panašūs (lenkų omeny neturiu). Suomia nuo 14 šimtmečio ligi 1809 m. buvo švedų valdžioj, tačiau jie jau tada tu-rėjo savo seimą ir net šiokią tokią armiją. Patekę rusams neteko savo armijos, pačią suomių konstituciją rusai siaurino, o 1914 m. rusai taip įsisma-gino, kad jau bandė įvesti rusų policiją, rusų kalbą ir t.t. Lvovo ir Ke-renskio laikais suomia dar negalėjo nuo rusų atsikratyti, nors daug pa-stangų dėjo.

Kovodami su švedais prieš suomių nutautinimą ir su rusais, kurie ėjo visą laiką prie jų teisių siaurimo ir pačio krašto pavergimo, suomia nuo senai Rusijoje pragarsėjo savo „separatizmu“ ir tik laukė progos, kad atsi-kratyti nuo rusų ir paskelbtų savo suverenumą.

Tautiniuose santykiuose (suomių su švedais) viduj valstybės yra daug panašumo mūsų santykiams su lenkais, kaip lygiai daug yra panašumo pa-čios nepriklausomybės idejos brendime.

II. Baltijos valstybių keliai į nepriklausomybę.

Jau pačioj karo pradžioj atsirado nemaža pranašų, kurie sakė, kad antantos politikams reikėsią kreipti dėmesį į sudarymą bariero tarp Vokie-tijos ir Rusijos. Tuo slenkščiu turėsimi būti naujai sudaryta kaž kokia Baltijos pajūrio valstybė, į kurią įeitų Estija, Latvija ir Lietuva, palaikanti gerų santykių su Lenkija. Taip ir atsitiko, bet atsitiko ne tiek antantos diplomatams bekuriant, o daugiau pačiai gyvenimo eigai prie to vedant. Susidarė nebe viena valstybė, o trys: Estija, Latvija ir Lietuva. Paspėjo ži-noma atsidalyti ir Suomija. Visos šios keturios valstybės ir ta pati Len-kija perėjo visiškai panašius etapus jų sudarymo. Nepažiūrėjus į jų kovą už nepriklausomybę, kurią vedė šios valstybės pačiais paskutiniais metais, kol jos tapo pilnoj to žodžio prasmėj nepriklausomos, neįsigilinę į tai, kokios buvo susidarę, — nesuprastume ir pačio įvykusio fakto jų pripaži-nimo de jure (Lietuva pripažinta kol kas tik principo atžvilgiu).

1914 metais vasarą, kaip žinome, prasideda karas tarp antantos val-stybių ir vokiečių koalicijos. Jau 1915 m. lieka okupuota visa Lietuva ir Kur-šas vokiečių kariuomenės. Latvija liko padalinta, nes Vidžemė ir Latgalija liko Rusams. Estija tik vasarą 1918 m. buvo vokiečių okupuota kartu su

Latvijos Vidžemiu. Rusų kovo 1917 m. revoliucija nukrypo nuo savo pirmų demokratišų uždavinių. Karo išvarginta liaudis nežinojo kur sustoti, ir utopinis bolševizmas paėmė viršų (spalių mėn. 1917 m.).

Suomiai neišgavę nepriklausomybės iš buv. Rusų valdžios, matydami netvarką Rusijoje besiplėčiant, 1917 m. lapkričio 15 d. pagarsina per savo seimą visišką nepriklausomybę ir atšaukia suvienijimo su Rusija aktą. Po kiek laiko Suomiai lieka pripažinti Skandinavų valstybių, Prancūzijos ir Vokietijos, o paskiau ir visų kitų valstybių. Tačiau įvykinti nepriklausomybę pasirodė ne taip lengva. Bolševikai (Suomių raudonoji armija) buvo pas juos gana stiprūs. Rusų armija taip pat iš Suomijos nesitraukė, o daliną suomių bolševikams ginklus. Seimas pertraukė savo veikimą, o senato vietą užėmė komisaras. Tik mažam Suomijos sklypely užsiliko likučiai valdžios, ir ten generolas Manerheim pradėjo organizuoti karinę pajėgą. Retai kur būta tokių žudynių kaip Suomijoje. Tuo laiku paspėjo vokiečių von Golc'o armijos dalys, kurios balandžio 12—14 užėmė Helsinkius. (1918 m.) Pradėjo vėl veikti seimas, ir čia ėjo arši kova tarp monarchistų ir respublikininkų. Monarchistai paėmė viršų ir Fridrich'ą Karl'ą von Hessen išrinko karalium (koksai panašumas mūsų Tarybai), tačiau išrinktasis paskiau atsiskė apimti šostą. Kovo mėnes. 1919 m. įvyksta rinkimai Seimui ir ir čia socialistai gavo 80 mandatų, o kitos partijos 120. Respublikininkų susidarė dauguma ir 1919 m. liepos 17 d. Suomija buvo paskelbta respublika, kurios galva renkama prezidentas. Liepos 25 d. tų pačių metų prezidentu buvo išrinktas prof. Kaarlo Jahe Stalberg.

Suomiai apsigynę nuo bolševikų, nors ir vokiečiams padedant 1920 metų gale, padarė su jais taiką.

Bolševikams „besibroliaujant“ su vokiečiais karo lauke (1917 m. pa- baigoj ir 1918 m. pradžioj) vokiečių kariuomenė užėmė visus Baltijos kraštus. Vietos baronija atvedė vokiečių junkerius padaryti iš Latvijos ir Estijos vasalų kraštą. Tokioj padėty estai, nesulaukę dar vokiečių, lapkričio 28 d. (1917) padarė krašto atstovybę, paskelbė ją esant Estijos suvereninės valdžios nešėja, sutraukdami ryšius su Rusija, tačiau kraštą, apšodintą jau bolševikų komisaris, valdyti dar negalėjo ir tik laikotarpyje vasario 20—23 kitų metų, kada bolševikai nešinos iš Estijos, o vokiečiai artinos, Estų valdžia išleido garsų savo ministerių kabineto manifestą. Vokiečių, žinoma, į tai buvo neatsižūrėta. Gale vasario mėn. (1918 m.) jie užėmė Estiją. Estai prieš vokiečių kariuomenės atėjimą suspėjo įeiti į diplomatinčius santykius su antantos valstybėmis ir dar 1918 metais Estai buvo Anglų, Prancūzų, Italų pripažinti de facto.

Vokiečiai Rygoj sudarė „Vereingte Landesrat von Estland, Livland, der Insel Osel und der Stadt Riga“, kuris balandžio mėnesyje prašė vokiečių kaizerį Baltijos gercogo kariną priimti. Tačiau vokiečių estai tegalėjo atsikratyti tik visuotinai taikai įvykus (1918 m. lapkričio 11 d.). Vokiečiai turėjo apleisti Baltijos kraštus, tačiau bolševikai (Sovetų Rusija) neatsižūrėjo į Brastis taikos sutarty pareikštą atsižadėjimą nuo šių žemių ir pradėjo antpuolius prieš estus, latvius, lietuvius...

Estai prisileidę bolševikus 20 kilometrų nuo Talino, suspėjo suorganizuoti savą kariuomenę, atrėmę šią invaziją. 1919 m. balandžio mėn. sušaukia iš 120 atstovų Steigiamąjį Seimą, kuris patvirtina paskelbtą nepri-

klausomybę, o lygiai metams praslinkus pirmieji iš visų valstybių, nebodami antantos rūstybės, padaro labai naudingą estams taiką su Rusija.

Panašius nepriklausomybės etapus išgyveno ir Latvija. Tikslai latviai daugiau vargo turėjo su vokiečiais ir bolševikais, kurie gana ilgai laikė okupavę tai vieną, tai kitą Latvijos dalį.

Latviai dar einant karui tarp rusų ir vokiečių, caro laikais, sudarė 8 visai gerus kariuomenės pulkus, kurie narsiai gynė Rygą nuo vokiečių. Tuose pulkuose daugelio būta šovinininio elemento, tačiau savo draugų rusų kuone visumet ir visur apvilti, jie metas kiton kraštutinybėn ir visi pulkai subolševikėja, atlikdami Rusijoj labai svarbią misiją įgyvendindami ten bolševikų valdžią, išvaikydami „Vserosiškoje Učreditelnoje Sobranije“. Pasodinę bolševikus „ant sosto“ latvių šauliai ir kitą svarbią misiją atliko: padėjo įsikurti ir Baltijos valstybėms.

Latviai — vokiečių okupacijos laikais Rygoj sudarė demokratinį bloką, kuris veikė slapta ir siekė įgyvendinti tautos idealus. Jam priklausė visos partijos pradedant žemneekais ir baigiant socialdemokratais, išskyrus bolševikus ir Veinbergo grupę (niedristai).

Įvykus visuotinai taikai, iš demokratinio bloko išaugo Latvijas Tautos Padomė (Latvių Tautos Taryba), kurios platforma buvo priimta lapkričio 17 d. vėlai vakare (1918 m.). Lapkričio 18 d. Tautos Padomė padarė pirmą posėdį ir paskelbė Latviją esant nepriklausomą. Padomės pirmininku buvo aprinktas Čakste (dabartinis Steigiamojo Seimo pirmininkas), ministeriu pirmininku Ulmanis (be paliovos buvo ministeriu pirmininku ligi šios dienos, jeigu neskaityti mažą pertrauką, kurią Needra padarė).

Nepriklausomybės keliai į Steigiamąjį Seimą buvo nelengvi. Bolševikai užėmė Rygą. Padomė ir valdžia kėlėsi į Liepoją, o čia 1919 m. balandžio 16 d. buvo padaryta generolo von der Golco „un coup d'etat“, ministeriu pirmininku pasodintas vokiečių šalininkas Needra. Latvių valdžia buvo išguita iš Latvijos teritorijos ir sėdėjo laive „Saratov“, angli eskadros globoje. Labai laiku dar prieš perversmą paspėjo latviams lietuvių pinigine pagalba.

Paskiau 1919 m. gegužės 22 d. Ryga buvo paliuosuota nuo bolševikų. Vokiečiai pradėjo saviškai tvarkyti ir siūsti galybę latvių pas Abraomą. Reikėjo liuosuoti Rygą iš vokiečių ir jų pastatytų needristų. Šiaurės Latvijos, daugiausia pulkinininko Ozolio triūsų, sparčiai susidarė latvių divizija, kuri bendrai su estais pradėjo karo žygius prieš vokiečius, norėdama atvaduoti Rygą ir kitas Latvijos dalis nuo vokiečių. Padėjo Rygą atsiimti ir estų karinis laivynas. Tarpininkaujant antantos atstovams liepos 3 d. buvo padarytos paliaubos, ir latviai įžengė į Rygą. Needra su savo ministerais pabėgo, o Padomė ir Ulmanis liepos 6 d. tuo pačiu istoriniu laivu „Saratov“ grįžo į Latvijos sostinę — Rygą.

Spalių 8 dieną vėl užpuola Latviją Avalovo — Bermonto „pseudorusų“ dalys. Didelis pavojus grėsė latvių sostinei — Rygai, valdžia vėl priversta buvo apleisti Rygą, tačiau iš estų — latvių — lietuvių, nors ir pripuolamai, suderintų karo pajėgų bermontininkai gavo galutiną smūgį, ir vokiečiai su visais „pseudorusais“ išsinešdino iš Baltijos valstybių.

1920 m. sausio mėnesį latviai lenkams padedant atvaduoja iš bolševikų ir Latgalius.

1920 gegužės 1 dieną sušaukė Steigiamąjį Seimą.

Buvo pripažinti de facto: anglų, prancūzų, japonų, vokiečių, belgų lenkų, suomių, ukrainiečių, lietuvių ir Haiti.

Spėjo išspręsti sienų klausimą su Estija, turėdami daug ginčų dėl Valko miesto. 1920 m. rugp. 11 d. pasirašė taiką su Rusija, liepos 15 d. padarė taiką su Vokietija, o rugsėjo 28 d. tų pačių metų arbitražo sutartį dėl sienų su Lietuvos valstybe, tik, deja, nesulaukdami arbitražo rezultatų, tarytum, pasinaudoja Lietuvos silpnumu, Lietuvos kariuomenei vedant kovas su Želigovskiu, užima iš Lietuvių ginčijamą Alukštos — Ylaukės — Kalūnų sritį.

Tokie tat buvo svarbiausi įvykiai pas Latvius ligi jų nepriklausomybės pripažinimo de jure.

Kas dėjos Lietuvoj, mums geriau yra žinoma. Lietuvos etapai į nepriklausomybę dar neužbaigti: Lietuva dar neturi išspręstų sienų su Lenkija ir Vokietija. Tie etapai, kurie buvo yra ne mažiau vargingi ir įdomūs, kaip ir mūsų kaimynų. Lietuvos nepriklausomybės kryžiai žymiai skyrėsi nuo kitų Baltijos valstybių, nes Lietuva išsykio pateko į vokiečių okupaciją.

Lietuvoj susikūrė visai savotiška Tautos Taryba, apie kurią gali būti įvairių nuomonių, tačiau ji nei Kuršo nei Estlandijos su Liflandija Landesratams panašumo neturėjo. Visas Tarybos gyvavimas *turi kovos su okupacine valdžia pobūdį*, o ne smausti vietos liaudį, kaip tai buvo Kurše. Toksai savotiškas Tarybos susidarymas buvo išauktas visai kitokių tautų santykių Lietuvoj, negu kituose Baltijos kraštuose. Lietuvoj vokiečiai, kad ir norėjo remtis dvarininkais, bet negalėjo, kaip išimtinai lenkais. Susidarius lenkų valstybės tarybai (Lenkijai dar 1616 m. lapkričio 5 d. buvo išleistas Vokietijos ir Austro—Vengrijos monarchų tam tikras aktas), kuri pasiskubino savo galią plėsti ir prie Lietuvos. Vietiniams lenkams padedant: Vokiečiai, kurie norėjo patys „globoti“ Lietuvą, tam negalėjo pritarti. Atvirai vokiečiams aneksuoti Lietuvą taip pat nebuvo kaip, todėl ir reikėjo eiti prie „Vertrauensratų“; kuris paskiau virto Landesratu, o dar paskiau patys lieviai Staatsratu pavertė.

Sunkiais okupacijos laikais įvyksta 214 Lietuvos visuomenės veikėjų konferencija Vilnių, kurioj dalyvauja ir socialistai (s. d. ir l. d.) ir klerikalai. Šis įvykis ligi šios dienos yra nesuprantamas nei estams nei latviams. Be abejoj, ir pati Tautos Taryba, išrinkta iš tarpo 214 suvažiavusių iš visos Lietuvos kampų ir visų politinių srovių (valstybinių) atstovų buvo tiksliau sudaryta kaipo tikresnė krašto atstovybė, negu atatinkamos Tarybos (Le conseil nacional) Estų ir Latvių, sudarytos paskiau kad ir nesant okupacijai.

Del grynų politinių motyvų pradžioj vykdomosios valdžios kūrimo Lietuvos Taryba reikėjo pamainyti. Savo laiku Taryba buvo verčiama kalbėtis apie „galimus santykius su vokiečiais“, rinko vokiečių karalių (ir dar tada, kada ir „žvirbliai ant stogų čirškė“ apie artimą Vokiečiuose revoliuciją). Užsieniuose ir namie visi skaitydavo Tarybą esant vokiečių pagimdytą, ir tai, be abejoj, negalėjo tikti tai pačiai antantai, o del monarchistinių nutarimų pati Taryba nustojo kairesnių žmonių, viduj susidariusios „respublikos“ (Rokiškio, Šiaulių) karštai debatavdavu, ar pripažinti „Kaizerinę Tarybą“ ar ne. Tarybos politinė sudėtis po rusų revoliucijos neatsakė mūsų politinėms grupėms, kurios revoliucijos įtakai esant persigrupavo arba ideologiją pamainė (krikščionys demokratai), pažangos tik teliko Lietuvoj tiek, kiek buvo pačioj Taryboj, kooptaciją atlikus.

Sudarytas prof. Voldemaro I-mas ministerių kabinetas (1918 m. lapkričio 11 d.) pradėjo daugiausia dėmesį kreipti į apsaugą, tačiau labai sunkiai ėjo tas darbas.

Teko apeisti Vilnių (sausio 1 d. 1919 m.). M. Sleževičiaus sudarytas kabinetas, pavyzdingos koalicijos pamatais ir stipriausias, kokis tik kada Lietuvoj buvo, padarė daug rimtų žygių šalies gynimui.

Buvo momentas, kada Vilniuj buvo susidarius antra Lietuvos valdžia su komunistu Vincu Mickevičium (Kapsuku) pryšakyje. Paskiau Vilnius vėl tenka Lenkams. Lietuvos kariuomenė išvalė Lietuvos teritoriją nuo bolševikų ligi Dauguvos, atvadavo nemažą dalį ir latvių teritorijos, kuri paskiau buvo jiems užleista (neturiu omenyje Ilukštos krašto).

Kovos su bermontininkais, su lenkais, Vilniaus atgavimas (rugsėjo mėn. pradžioj 1920 m.), pradėtos kovos su Želigovskiu, Vilniaus praradimas, Želigovskio kariuomenės sumušimas ties Giedraičiais, vis tai rodo į žymiai painesnę Lietuvos respublikos padėtį, negu Latvių ir Estų.

Lietuva turėjo tuos pačius priešininkus, kaip latviai ir estai *plius dar naują daug kieno palaikoma imperialistinę lenkų pajėgą.*

Dėlto ir pati Lietuvos politika labiau kombinuota, negu latvių ar estų, dar ir dėl ypatingos Lietuvos respublikos geografinės padėties.

Kovų metu, neturint savo sostinės, Lietuvai teko šaukti savo Steigiamąjį Seimą (1920 m. gegužės 15 d.) Kaune. Lietuva turi išsprendus savo sienas su Rusija, pasirašius taiką (1920 m. liepos 12 d.), su Latviais sienų klausimas baigiamas, ore kybo klausimas su Lenkais, neišrištos galutinai sienos ir su Vokietija.

Todel Lietuvai dar lieka pakelti daug sunkenybių, kurias daugiausia sudaro mūsų vadinamieji „broliai.“ Ligi šiol neatsižūrint į tarpininkavimą vadinamos Tautų Sąjungos, Vilsono ideją (tarp kitko norinčio Baltijos valstybių pavergimo) sekant sudarytos, neprieita nei prie plebiscito nei prie arbitražo, o kasdien naujos painiavos išdygsta.

Atsižūrėti reikia, kalbant apie kovą dėl nepriklausomybės, ir į tą akciją, su kuria reikia susitikti mūsų politikams, nes Lietuvos „kunigaikščių“ aukštose antantos sferose, ypač prancūzų žodžiai apie Lietuvą ir jos „bolševikų“ valdžia, dažnai daug sveria. Latvijos ar Estijos baronų akcija antantai neprieinama (kaipo vokiečių).

Lietuvos respublika savo įtemptoj kovoj dėl nepriklausomybės antantos valstybių liko pripažinta de facto, o savo artimiausių kaimynų Rusų, Vokiečių, Latvių ir Estų de jure.

Kaip matome, kovos keliai šių tautų dėl nepriklausomybės (eina kalba tik dėl politinės nepriklausomybės) žymiai panašūs.

Šios tautos tik atkakloj kruvinoj kovoj su didžiausiu vargu įgyja savąją teisę turėti nepriklausomą gyvenimą arba jįjį atnaujinti (Lietuva).

III. Kodėl Baltijos valstybės pripažinamos de jure.

Kad ta ar kita tauta šiokiu ir tokiu būdu apsisprendus ir sukūrus valstybę, gautų iš visų kitų valstybių teisinį jai pripažinimą, reikalinga yra visa eilė tam tikrų sąlygų. Pirmiausia turi turėti aiškiai apdraustą teritoriją, tam tikras ekonomines, kultūrinės ir etnografinės sąlygas.

Mes žinome, kad suomia iš seno užima vietą šiaurės Europos, tarp Botnijos ir Suomijų įlankos ir tarp Ladogos ežero. Suomija užima 377,426

kv. klm. ir priskaito tame plote 3,300,650 gyventojų (1915), skaitant 9,9 gyv. kilometre. 88% gyv. suomiai, 11,6%, kiti—rusai, vokiečiai ir vadinamieji lappai (0,1%).

Estai jau prieš 2000 metų gyvena Baltijos kraštuose: vadinamoj Estijoje, Livonijoje, salose Saaremaa (Oesel), Hiiumaa (Dagoe), Muhu (Moon), Worms, Ruhnu (Runo), šiek tiek pasistumėję į Pskovo gub. ligi upės Velikaja, nuo rusų juos skiria ežeras Peipus. Estijos plotas sudaro 47,500 kv. kl., kuriame viso priskaito 1,750,000 gyv. (dabar turėtų būti mažiau suomių padermės), estų skaitoma 90%, rusų—5,13%, vokiečių—3,41%, švedų—0,98%, žydų—0,45% ir 0,98% latvių ir lietuvių. Latviai, lietuvių padermės, nors to patys latviai ir neprisipažįsta ir visumet rašo, kad jie kilę iš „baltų“, *) taip pat išseno gyvena pajūry, pradedant nuo Hainašo ir einant pajūriu ligi Šventosios upės (įteka į jūrą), užėmė Kuršą, Livonijos dalį ir Vitebsko gub. 3 apskritis, kur Latgaliai gyvena. Visam plote, skaitant rytuose sieną su rusais, kaip yra nužymėta taikos sutarty su upėmis Otčinka, Opočka, Uša, ligi Pitalovo geležkelio stoties, Osvejos ežeras ligi Dauguvos), siena su Estais, Lietuviais maždaug prisilaikant buv. Kuršo ir Kauno administratinės sienos yra skaitoma visam plote 64,856 kv. km. su 2,552,000 gyv. (1914), statistika jau pačių latvių padaryta 1920 m. birželio mėn. davė tik 1,554,383 gyv., iš kurių 76,28% latvių, 5,25% rusų, 5,24% žydų, 3,85% vokiečių, 3,91% ogudų, 2,80% lenkų, 1,57% lietuvių ir 0,48% estų.

Lietuvoj, sekant padarytos taikos su Rusija, bus ligi 80,000 kv. km. teritorijos ploto, kur lietuviai sudarytų vidutiniškai nuo 65—70%. Visame plote turėtų būti bent 4 milijonai gyventojų (1914 m. rusų statistika rodė 4,4890,000). Visa eilė valstybių turi mažiau teritorijos, negu mes dabar valdome, neturėdami Vilniaus ir Klaipėdos sričių (valdomajame plote yra ligi 58,000 k.) Taip, pav. Belgija turi (29,000 kv. km.), Olandija (34,000 kv. km.) Danija (39,000 kv. km.) Šveicarija (41,000 kv. km.), Serbija (48,000 kv. km.) X ir Graikija (YR,000 kv. km.). Etnografiniu atžvilgiu šios tautos vidutiniškai turi ligi 7 proc. savos tautos savo valstybėje.

Kultūros atžvilgiu šios tautos visumet buvo žymiai aukščiau už Rusiją ir Lenkiją ir net kitas Europos valstybes: Ispanija, Italija, Austrija. Sakysime Baltijos valstybėse (visose) beraščių nuošimtis vidutiniškai bus 35 proc. išvardintose valstybėse (Europoj) 50 proc.

Tokioje Suomijoje, kur, anot Vaižganto „akmenų dugnas, akmenų briaunos“ kultūra ir neturta yra išstumusi. Suomiai juk neturi analfabetų. Išseno turi universitetą ir daugybę mokyklų. Apie Suomius kalbama, kad ten vagių nesama. Meno srityje kaip suomiai taip ir kitos Baltijos valstybės toli gražu nėra atsilikusios.

Estai dar prieš karą buvo įsistatę du tautiniu teatru (Tartu ir Taline), turi savą operą. Tartu veikia universitetas. Estuos ir Suomiuos išpuola 8 studentai 1000 gyventojų 1915 m. Estų laikraščių Tiražas per dieną siekia 200,000, esemalios jau 1897 m. buta 79,89 proc. Latviai kultūros atžvilgiu, jei ne aukščiau, tat ir ne žemiau už estus 81,57 proc, ir mokančių skaiyti estus.

*) Žiūr. Latvia (pustl. 43) (Mémoire pri senté par la délégation latvienne á l'assemblée de la Societé des nations ir M. Skujenums Latvija. Seme lin cedsinovataji 392 pustl.

Spėjo latviai įkurti savo universitetą, kuri pastaruoju (kovo 1 d.) laiku lanko 3256 studentų (pernai būta ligi 2000). Universitetas turi 11 fakultetų, ir mokslas pakenčiamai yra pastatytas. Veikia Rygoj ir konservatorija, kuri nesiskiria nuo šios rūšies mokyklų užsieniuose. Greitu laiku atidaroma Meno akademija. Didelių dienraščių išeina iki 10-ties. Turi gerą operos teatrą, kur 4 kartus savaitėje eina klasinės muzikos veikalai („Karmen“, „Faustas“, „Loengrin“, Evgeny Oniegin“ etc.) ne blogesnis, jei ne geresnis yra dramos teatras ir nuo jo atskirai dailės teatras. 1897 m. latvių būta 71 proc. mokančių skaityti.

Lietuviai yra kuo ne kuo atsilikę, bet kuo ne kuo ir pralenkę, pavyzdžiui, meno (dailės) srityje (Čiurlionis). Teatru turi gal mažiau, bet užtat toli—gražu ne menkesnių pajėgų (pav. operoj Petrauskas). Neturi universiteto, kaip suvyti į „ožio raga“, į ankštųjį Kauną ir, deja, aukštesnieji kursai universiteto nepavadoja. Čia mūsų didžiausias minusas palyginus su mūsų kaimynais ir į tai visuomenė ir valdžia nedaug domės kreipia. Aiškinimas vien namų trūkumu negali būti užtenkamas. Galima juk būtų, sakysime, kad ir buv. komercijos mokyklą užimti universitetui, o ligininei vieną iš kazermių, padarius ten kad ir kapitalį remontą. Reikėjo juk Seimui rūmų ir atsirado, o universitetas ne mažiau mums reikalingas kaip ir ministerijos etc.

Mūsų kaimynai daugiau susitelkę į miestus, jie turi jau savo tautinę gana gausingą buržuaziją, kuri pas mus miestuose (savoji buržuazija tik pastaruoju laiku atsiranda) kitų tautų, kaip lygiai ir proletariatas daugiausia miestuos kitos tautos. Miestelėnai visumet turi daugiau kultūros, užtat Estuos ir Latviuos daugiau dienraščių, kaip miestelėnams labiau pageidaujamų.

Mūsų liaudis tik nuo 1904 m. gali knygą skaityti, todėl ir suprantama, kad pas mus ir beraščių bus didesnis nuošimtis, tačiau jis žymiai mažesnis negu Latvių Latgalijoje, kur mokančių skaityti 38 proc. (1897 m.), o Lietuvoj tais pačiais metais būtų 52 proc. Mūsų Suvalkija mokančių skaityti nuošimčių prilygsta Latvių Kuršui. Be šių sąlygų svarbiausia sąlyga dar buvo palikta nuošaly, būtent: ekonominės Baltijos kraštų pajėgos. Jeigu valstybė nesudaro atskiro ūkio vieneto, neturi pramonės, žinoma, tokia valstybė būtų tikta fikcija. Prie politinės nepriklausomybės reikalinga dar turėti ūkio nepriklausomybę.

Mes žinom, kad Baltijos kraštai, priklausydami ir Rusams, visai savarankiškai ūkio atžvilgiu plėtodavos. Suomiai nors ir neturtingi, plečia kur tik gali savą pramonę, bet ir žemės ūkiu pas juos užsiima 66,33 proc. (1910). Suomiai jau prieš karą buvo apdraudę savą valiutą, exportuodami į kitus kraštus savo pramonės dirbinius. Miško dirbinių išvežimas siekia 73 proc. (1913) (kartu su popierio, celulozos produkcija) viso Suomų eksporto. 1916 m. vieno popierio išvežta už 253,1 mil. suomių markių. Visos gaminamos krašte popieros 80 proc. eina į užsienius.

Tik (1911 m.) vieno sviesto išvežta 12.351.319 kg. 993.004 kg. sūrio ir 10.746.000 kg. pieno, viso už 38.217.000 suomių markių. Sviestą išveždavo į Angliją, sūrį ir pieną į Rusiją. Suomų valiutos pastovumas geriausiai liudija dėl jų ekonominio stovio. Išplėsta pas juos ir industrija (1916 m.) traukė 4700 dirbtuvių. Vietoje jau nuo 1755 m. iš burokų dirba

cukrų. Turi savą komercijos laivyną. Išveža svetur dar nemaža žuvų, kaip konservuotų taip ir šviežių.¹⁾

Estai kad ir silpniau už kitus ekonominai stovi, tačiau turi visus davinius būti nepriklausomi, ne menčiau už kitas Europos mažesnės valstybes, ir estams, kaip ir latviams, ekonominis plėtojimas visiškai yra galimas nebūnant susijungusiems su Rusija. Estuose 75 proc. gyventojų verčiasi žemės darbu. Estai vienų žemės ūkiu jau prieš karą nesitenkina ir Narvoj ir Revely (Tallina) vien manufaktūros fabrikai išdirbdavo už 30 milijonų vertės dirbinių, tačiau vyrant tegali žemės ūkio produkcija. Daug šodina bulvių, todėl ir iki 8 milijonų kibirų Estuose išdirbdavo metamsspirito. Žemės ūkio kultūrai aukštai stovint ši tą ir iš ūkio produktų estai eksportuodavo (sviestą gyvulius). Linų produkciją estai skaito kasmet ligi 25,000 tonų, iš kurių $\frac{3}{5}$ išveža. Savo keliu estai turi ir iki 22 proc. viso žemės ploto miškų. Išdirbdami popierį kas mėnuo pagamina jo apie 165 vagonų (prieš karą). Šaliai terekėdavo 5—6 vagonų. Taline didžiausias fabrikas gamindavo meblius ir šiaip medžio dirbinius. Port-Kunda fabrikas kasmet išdirbdavo apie 500.000 tonų cemento. Bet to estai turi vidinamo „degančio akmens“ šmorą—200 verstų ilgumo ir 50 verstų platumo nuo Jamburgo ligi Talino. Yra Estuose ir mergelio klodų. Iš to vadinamo „degančio akmens“ yra galimybė gauti 20 proc. tekančių produktų, kurie gali būti perdirbti į įvairius aliejus. Nėra trūkumo Estuose ir „baltajame angly“, kaip Narvos kroklys. Šalies ūkiui ir pramonei gali būti taip pat naudojami vandens kelias nuo Narvos upės pradedant per Peipusą, Embahą, kitus ežerus ir upes ligi Pernavos. Nepriklausomas gyvenimas atidarys dar ir naujų kelių krašto gerovei kilti (estai, pav., turi durpynų 200,000 hektarų). Ir jeigu pas juos buvo nederlingos žemės 30%, bus rasti keliai ir tai žemei naudoti, tuo labiau kad estams duonos savos beveik užtenka ir jie jeigu ir priperka, tai ne tiek kaip suomiai, kurie priperka pusę reikalingos jiems duonos.

Be to ir Estija ir Latvija kaipo tranzito šalys visada aukščiau bus, sakysime, už tokią Graikiją, kuri neturi nei girių nei vandens kelių ir dar yra verčiama pirktais duonos. Latvija, pav. turi 2 mil. hektarų miško, kas gali pamaityti anglius, kurių ir Danija kasmet įveža 3 mil. tonų. Latvija prieš karą įveždavo ligi 1 mil. anglių, bet ir krizei anglių atsitikus šios valstybės gali apsieiti su malkomis ir durpėmis, ką jau yra parodžiusios šiais sunkiais laikais. Latviai ganėtinai turi ir geros žemės, nes prieš karą jų žemė pakankamai duodavo grūdų, nebent reikėdavo pripirkti kvalifikuotos rūšies kviečių.²⁾

Yra išskaityta, kad išnaudojant Dauguvą, gautų 360,000 arklio pajėgų, eksploafavimui. Jau yra apskaityta, jog reikėsia 9 šliuzų su aukštumu 6—13 metrų Dauguvos vandens pajėgai naudoti, o milžino turbinos ją privedstų į stumiamą jėgą. Tiktai žemoj dailis Daleno elektros stoties (14 kl. nuo Rygos), duotų, maždaug, 42,000 K. W. šviesos ir pajėgos kurios pakaktų, Rygai tiek, kiek aikvojo miestas prieš karą. Eksploatacija visos Dauguvos vandens jėgos padengtų ne tik visus reikalavimus pramonėj ir gelžkeliuose, bet ir reikalavimus latvių žemės ūkyje.³⁾ Tąja energija galėtų dar ir Lietuva pasinaudoti, jeigu savo „bal-

1). Plačiau žiūr. Finland im Anfang des XX Jahrhunderts.

2). Žiūr. Lettland (Latvija) von Prof. Dr. C. Ballod. (hektagrafuotas veikalas).

3). Plačiau žiūr. „Daugavas uhdensspejka ismantoschana.“ „Ekonomists“ No 19 1920 m. puslap. 588 ir Ekonomists N 6 š. m.

tojo anglio“ pritruktų. Tuo tarpu net Olandija su Belgija tik pusę išdirba žemės produktų, kiek jiems yra reikalinga, neturi miško ir vandens pajėgų, nors Belgija turi anglių. Latviai, pavyzdžiui, buvo pripažinti geriausiais žemdirbiais iš 111 Rusijos tautų. Tai šį bei tą reiškia. Ir jeigu Latvija ir neturi riebios žemės bei juodžemio (turi žemę žymiai blogesnę ir už Lietuvos dirvas), tačiau derlius nuo tokių dirvų buvo dvigubai didesnis negu derlius iš tikriausio juodžemio Rusijoje. Latviai gerai įdirbdami žemę, turėdami aramos žemės viso 28% greta yra išplėtę ir pramonę (teisingiau, kitų išplėstą). Pradžioj dar 19 šimtmečio žemė buvo kuone vienintėlis pragyvenimo šaltinis ir laukuose gyventa 92,5% (1914 — 62,6%) gyventojų, tačiau labai sparčiai pradėjo augti pramonė ir jau 1840 m. latvių krašte būta 66 fabrikų ir 2317 darbininkų. 1884 m. jau būta 258 fabrikų (dirbtuvių) su 27,227 darbininkais. Prieš karą skaičius fabrikų jau siekia 782. Žinoma, atnaujint tokią pramonę kokia yra buvus Latvijoje prieš karą, ne greitai galima bus, tačiau ir dabar jau keliolika fabrikų (popierio, meblių, tabako etc) pradėjo savo darbą. Stačiai pergera Latvijos geografinė padėtis ant 519 klm. jūrą bučiuoją Latvių žemę) gali net jos nepriklausomybei pakenkti, tačiau atidaro plačius gorizontus prekybai. 1913 metais per Latvijos uostus išvežta už 348,147, 374 rub. (linai, odos, sviestas etc). importuotą už 236 milijonų rublių.

Daugiausia fabrikų Pabaltjūry buvo įsteigta metalo apdirbimui. Reikia manyti, kad ateity panašius fabrikus rusai steigs ten, kur yra ir geležies ir anglių kur nors Urale. Tada rusams uostai būtų reikalingi eksportuoti miško pramonei, o gal šiek tiek linams. Aišku, kad nėra reikalo tuos uostus patiems rusams valdyti. Del tranzito prekių į Vakarų Europą pakanka tarifo sutarčių ir laisvų uostų.

Ir jeigu Latvija, kuri buvo labiausiai nuo karo nukentėjusi, dabar gana gerai atsistato ir nugali finansines kliūtis, padengdama biudžeta 4^{1/2} milijardų latviškų rublių dar palyginamai ne tik daug kolkas išleidę savų pinigų ir geriau apdraudę savo valiutą negu lenkai, tai Latvijai yra ne mažesnis laidas tapti nepriklausoma, kaip kad ir lenkams.

Lietuvoj taip susigyventa su nepriklausomybe, kad retai kas paabejoja del mūsų nepriklausomybės kad ir ekonominėje srityje, kur mes ir tvirtesnę pamatą turim negu mūsų kaimynai. Mes tai puikiauusiai ir įrodėm savo nepriklausomu trijų metų gyvenimu iš savo ekonominių pajėgų. Jeigu Lietuvos biudžetas ir rusams viešpataujant buvo didesnis už kai kurių kitų Europos nepriklausomų valstybių (Šveicarija, Serbija, Danija) ¹⁾. Dar rusai išimdavo iš Lietuvos iki 130 mil. Lietuva, turėdama derlingos žemės 41,2 nuoš. viso ploto, miškų, gerą klimata, išėitį į jūrą, nei perblogą nei pergerą geografinę padėtį, tinkamai bevystydama savo ūkio pajėgas, kiek skirtingas nuo kitų kaimynų, sudaro neabejojimą patikrinimą nepriklausomybei, nes normaliai visas valstybės išlaidas pajamos iš mokesčių ir valstybinio monopoliaus padengia, kas jau yra ir praktikoje 1920 metų valstybės pajamų ir išlaidų patirta (Žiūr. „Lietuva“ Nr. 43).

Visos išvardintos sąlygos mažiau ar daugiau atitinka šioms valstybėms Ekonominuose klausimuose jos daugiau turi bendrumo tarp savęs negu su Rusija, o

1) Žiūr. A. Rimkos „Mūsų ūkis“ pusl. 109.

tai jau reikšmingas labai faktorius, nes puikiausiai gali jos apsieiti be Rusijos, kaip ir Rusija be jų. Ir rodos be reikalo Stankevičius nori prieiti iš kito galo, prikalbėdamas sveikiems ligą, nori padaryti Baltijos pajūrio valstybes ir pirmon eilėn Lietuvą dalininkais „kolosalinio kapitalo—Rusijos“, kaip jis išsireiškia, nuo ko, jojo nuomone, tik kvailys gali atsakyti, neimdamas savo „pajaus“¹⁾.

Ir, viršuj išvardintoms sąlygoms esant, dar nereiškia, kad kiekviena tauta panorėjus galėtų virsti į nepriklausomą valstybę (Airija, Gudija, Ukraina). Teisiškai susidaryti naujai valstybei nėra paprasta, kol esame kapitalo glėby, kol siaučia imperializmo audros. Prancūzų revoliucija iškėlė piliečių laisvės obalsį, rusų revoliucija šį obalsį pagilinus, iškėlė obalsį ir tautų apsisprendimo, ir tas obalsis jau atsimušė, kad ir nevykusiai, į sudarymą Tautų Sąjungos.

Kodel Baltijos valstybės principaliai aliantų premjerų konferencijoj Paryžiuo sausio 26 d. š. m. buvo pripažintos de jure, iš jų Estija ir Latvija pripažintos tuojuo, o Lietuvos pripažinimas atidėtas tol, kol susireguliuos santykiai su Lenkija.

Be abejo, pripažinant buvo atsižiūrėta į šių valstybių plotą, etnografinius, ekonominius ir kultūrinius davinius, tačiau, visi gerai žinome, kad ne viršminėti daviniai svarbiausią rolę pripažinime suvaidino.

Aliantai, išskirus nebent Italus, ilgą laiką naujai susidariusias valstybes po senovei skaitė Rusijos provincijomis. Ir po šiai dienai nebent tik oficialinai kitaip žiūri; ne be reikalo tiek daug kalbama del provizorinio pripažinimo de jure Estų ir Latvių. Jungtinės Valstybės šį klausimą skaito rusų klausimu. Reikia tik prisiminti išgarsėjusią Mr. Colby nota 1920 m. rugpjūčio 10 d. Italams, kur aiškiai neišskiriamas Baltijos valstybių klausimas, ir kad Amerika nori matyti tokią pat Rusiją kaip ir prie caro *dans ses véritables limites*, išskyrus gal lenkus, suomių ir armėnus. Taip buvo daroma Vilsono po pareikštų jo garsių 14 punktų. Lygiai taip Amerika laikėsi ir Genevoj, svarstant šių valstybių priėmimo klausimą į Tautų Sąjungą. Tokia opozicija prieš Baltijos valstybes tęsiasi ir dabar.

Mažai kuo skyrėsi nusistatymas del Baltijos valstybių ir pas anglus su prancūzais.

Dažnai mėgiama išrodinėti, kad vokiečių imperializmo sugniužimo dėka šios valstybės atstatomos. Tai iškišo ir Latvių užsienių ministeris Meiravičius, darydamas pranešimą Steigiamajam Seime po de jure pripažinimo. Reikia smarkiai paabejoti, kad taip jau ir būtų, ir kad ši priežastis vyrautų šių tautų pripažinime.

Ir prancūzai ir anglai yra daug triūso ir pinigų sūdėję kovoj prieš Sovietų Rusiją. Tai ir neįstabu: vieni tik prancūzai (dar seniau) sūdėję į Rusiją iki 20 milijardų frankų, jie tat ir stengiasi, kaip galima greičiau, nuversti Sovietų valdžią Rusijoje, kad paskiau šiokiu ar tokiu būdu atgautų savo kapitalus. Tiktai antantos visi bergždi bandymai nuversti Sovietų Valdžią su pagelba Kolčakų, Judeničių, Denikinų, Vrangelių, kad sudarytų vieną nedalomą Rusiją, nukreipė antantos valstybių politiką į kitas vėzes. Jeigu Rusija būtų atgijus, ir joje įsivyravus vadinamoji demokratija, lengva yra suprasti, kad Baltijos valstybėms būtų reikėję (ir dar, be abejo, reikės) patikti jų nepriklausomybės priešininką. Reikia balsiai pasakyti, kad *tiktai Rusijos*

¹⁾ Žiūr. Mir i Trud Nr. 1.

subyrėjimas po antros revoliucijos (spalių) privedė prie visiško buvusių po Rusijos jungu tautų apsisprendimo.

Mes juk gerai žinome, kokios taktikos buvo laikytasi „demokratinės“ rusų valdžios (prie Lvovo ir Kerensko) su Suomija, kokius atsakymus duodavo tos valdžios šulai Lietuvių Tautos Tarybai Petrograde, neskiriant net tų laikų paralelios sovėtų valdžios. Rusų demokratija (ir socialdemokratai ir eserai) tvirtindavo, kad tautų klausimą Rusijoje tegali išspręsti visos Rusijos Steigiamasis Seimas, neužsiduodama sau ir klausimo, kokį nonsensą kalba: kokia teisė gali turėti tas Steigiamasis Seimas spręst, sakysime, Lietuvos klausimą, kada viso jame gali būti tik apie 10% Lietuvos atstovų. Ir reikia tiesą pasakyti, kad Lenino („Laudies komisarų Taryba“) del apsisprendimo „iki visiško atsiskirimo ir sudarymo nepriklausomos valstybės“ dekretas savo principu tai yra vienas iš istorijoje gražiausių, stačiausių ir teisingiausių aktu. Žinoma, yra visiškai kitas klausimas, kaip patys bolševikai tai gyveime vykdo. Pavyzdys su Gruzija parodė, kad bolševikai niekuo nesiskiria gyvenime nuo kitų rusų, o pačias „taikas“ jie daro su tomis valstybėmis, kai jiems yra reikalo. Noras būti „deržavnymi“ pas visus rusus tolygus.

Ir čia jokio skirtumo tokiems rusams bent Estija, Latvija ir Lietuva nesudaro ir, mano išmanymu, be reikalo kai kurie mūsų politikai nori Lietuvos klausimą del rusų kitoj plotmėj statyti, negu estų ir latvių. Rusų publicistai iki pastarųjų laikų tvirtina, kad Lietuva reikalinga būsimai Rusijai, kaipo strateginis placdarmas su Kaunu del galimų būsimų karų, kad Rusų likimas ankštai surištas su Baltijos pajūriu, o per Lietuvą eina Liepojaus—Rovnų gelžkelis, tik per Lietuvą Rusija susižinanti su vokiečiais ir Europa vieninteliu sausumos rėžiu. Ne be reikalo ir mūsų vienas iš „svetimiams dievams tarnautojų“ rusų veikėjas Stankevičius (à la Bulota) net Vilniaus reikalingumą Lietuvai sau įsikalba „pasiilgimu Rusijos“*). Matome, kad dar rusai pasitarime buv. Rusų Steigiamojo Seimo narių Paryžiuj barškina apie „apsisprendimą“ Baltijos valstybių, tarytum, jie nežino, kad šios valstybės senai jau apsisprendė ir tam tikrus aktus atsidalinimo su Rusija yra padarė, kuriuos kad ir kokia būtų Rusijoje valdžia turės pripažinti, nes jie niekenu neužmetat buvo pačių Baltijos valstybių priimti, ratifikuoti parlamentu, ir kas tų aktų nepripažins — nepripažins ir tų pačių valstybių.

Niekas negali nė bandyti užginčyti panašių rusų įtakos antantos valstybėms ypač prancūzams. Tačiau neatsižiūrint į tą daromą rusų į taką ir kad estams ir latviams visada buvo primetama jų ekonominis silpnumas ir reikalas dėtis su Rusais, tie patys prancūzai (Millaran) pirmieji užproponavo sausio 24 d. Paryžiuj, kur buvo Britų Italų, Belgų, Prancūzų ir Japonų valstybių atstovai pripažinti Baltijos valstybes de jure. Anglai į tai žiūrėjo perpusalankiai. Toksai prancūzų griežtas politikos atsimainymas įvyko nebe priežaščių, o tos priežastys svarbiausios dvi. Gavus fiasko iš visų užmanymų prieš Sovetų Rusiją, prancūzai su lenkais pradėjo manyti apie *sudarymą bariero prieš Rusus iš Baltijos valstybių, Lenkijos, Rumanijos*, kad tam tikru momentu įgundytos galėtų pulti rusus. Antrą vertus, *svarbu buvo prancūzams pagilinti Baltijos valstybėse savo duktės, Lenkijos, įtaką*. Mums gi yra žinoma, kad latviai ir estai savo artimumą Lenkams tik tuo ir pamata-
vė, kad jie per Lenkiją lengviau gausią de jure.

1) Žiūr. „Mir i trud“. Na odnom iz piatidesiati frontov (Litovsko-russkij vopros).

Dvi tiesiogini aplinkybi: bariero sudarymo prieš Sovietų Rusiją nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų ir noras lenkų (tuomi pačiu ir prancūzų) įtakos tuos kraštuos padidिनimo išsprendė *to be or not to be* (būt ar nebūt) Baltijos valstybėms de jure. Vyraujančia priežastani, kaip jau ir esu minėjęs, bus ne kas kitas, o *patsai buvimas Rusijoj bolševikų valdžios, neskaitant be to greito ir pavyzdingo šių valstybių susiorganizavimo*.

Estai ir latviai daugiau negu kiti dėjo vilties į pripažinimą jų de jure, manydami, kad tas pripažinimas sutvirtins jų valstybes, ypač įneš pagerėjimo į jų ekonominį gyvenimą. Kiek lietuviai, būdami pripažinti savo artimiausių kaimynų de jure, buvo ramus, tiek mūsų kaimynai, jeigu taip galima buvo išsireikšti, savotiška nepripažinimo jų valstybių liga sirgo. Tuo tarpu savo esmėje nieko ypatingo tasai de jure pripažinimas neduoda ir mes nemanome, kad ypatingo pagerėjimo jis įneš Latviuose ar Estuose. Ne taip jau yra toksai didelis skirtingumas tarp de jure ir de facto, kaip nusakoma, nes svarbiausiu valstybės pamatu, ką jau esame išrodę yra tvirtas savo teritorijoj vidaus sutvarkymas, ir ekonominis savytumas. Todėl atidėtas antantos Lietuvos de jure nepripažinimas nebent tos reikšmės turi, kad yra mus užgaunantis, nes silpnesni už mus pripažinami, o mes ne, ir lenkai tuo nepripažinimu naudodamies gali bloginti Lietuvos politinę padėtį. Reikia ir tai pasakyti, kad Lietuvos pripažinimo atidėjimas turi ir kitų priežasčių. Lietuvos respublikos užsieninė politika visumet skyrėsi nuo kitų (estu, latvių) Baltijos valstybių, kur ji buvo žymiai siauresnė, nesant, ten lenkų, o pastaruoju laiku ir vokiečių klausimo. Esant Lietuvos ypatingai geografinei padėčiai, kad Lietuva yra įterpta tarp Lenkų, Rusų ir Vokiečių, tenka ypatingo atsargumo laikytis, imant dėmėn antantos šališkumą prie lenkų.

Toksai šališkumas kyšo ligi paskutinių laikų, nes ir Tautų Sąjunga pasiėmus spręsti Lietuvių-Lenkų klausimą pirmiausia ką turėjo padaryti, tai pastatyti abi valstybi į lygią juridinę padėtį. Tuo tarpu kai tik priešingai daryta ir Buorgeois net tam tikri Loid-Džoržui raštai buvo rašyti del atidėjimo Lietuvos de jure pripažinimo. Ir atmetus plebiscitą, nepajėgus jo pravest, vietoj įvesti padėtį status quo prieš Želigovskį, Tautų sąjunga įeina su pozicija „grąžinti disciplinon“ Želigovskį ir vietoje palikti jį su administracija, „kaip kad buvo“. Iš to einant kyla reikalo vesti visiškai savitai Lietuvos Respublikos politiką, kuri antantai gal kada ir nemaloni būna, kaipo nukreipta prieš esamus jos sferos įtakoj lenkus. Tačiau bendra politinė padėtis sako, kad ir savytumas Lietuvos Respublikos politikoj neužkenks greitam jos pripažinimui de jure.

Nusileidimas antantos valstybių pripažinti Baltijos valstybes de jure yra labai reikšmingas įvykis, rodantis, kokią didelę organizacijos ir patvarumo jėgą turi savy šios valstybės, nes taip didelių vingių reikėjo daryti antantininkams, einant į bergėdžius užmanymus, kol prieita prie šių valstybių pripažinimo.

IV. Baltijos valstybių sąjungos vykinimas.

Kas, kada ir ką nors yra rašęs apie Baltijos valstybes, visada viena giesmę gieda Baltijos valstybių sąjungą. Lygiai tas klausimas yra aktualus ir kitose valstybėse. Pas mus, lietuvius, susiartinimas su Baltijos pajuriu išseno yra mėgiamas. Jau „Vilniaus Žinios“, „Viltis pašvenčia nemaža straipsnių susiartinimui su Latviais. Tas pats ir pas latvius kurie nemaža tuo reikalu

yra prirašę ir net rašybą skolinis iš lietuvių¹⁾. Jonas Šliupas prisispyręs savo rašiniams ir latviams ir lietuviams piršo sudaryti vieną valstybę Lietuvos-Latvių respubliką²⁾). Mažiau ryšių turėta su Estais, bet svarbiausiuose atsitikimuose mūsiškiai ir Estus pasiekdavo. Taip, pavyzdžiui, kun. Tumas 1913 m., sveikindamas Estus dienoj atidengimo Taline jų tautinio teatro „Estonijos“, nuvykęs ten kaipo laikraščio „Viltis“ atstovas, jau sakė savo sveikinime: „Jūsų laimėjimai, rodos, mums lyg būtų mūsų pačių laimėjimai. Jūsų ir mūsų vienoda padėtis, vienodos politikos sąlygos!!³⁾). Estų gi rašytojas August Gailit vienam savo raštų rinkiny „Klaunid ja faunid“ rašo ir iš Lietuvos gyvenimo.

Su suomiais teko į pažintį sueiti per jų profesorius Niemi ir Mikkola, per kuriuos suomiai turėjo progos pažinti lietuvių tautą ir jos liaudies kurybą. Suomiai yra išleidę apie Lietuvą gražiai iliustruotą knygą Reino Silvano, Suomių atstovo Lietuvai, „Lietua“ (176 pusl.)

Dar rusų-vokiečių karo metu buvo sueita į artimus santykius su švedais ir kitais skandinavais.

Suprantama, kodėl suomiai, estai, latviai, lietuviai sukūrė savas valstybes, pasiėmę sau visą priklausantį joms suverenumą, tučtuojau pradėjo vykinti šių valstybių sąjungos reikalą. Dar 1919 m. rugsėjo mėnesyje Rygoj ir Talline įvykta pasitarimas suomių, estų, latvių, lietuvių ministerių pirmininkų ir užsienių reikalų ministerių ir bandoma nustatyti politikoj vienur-kitur bendrą veikimą, pagreitinant de jure pripažinimą, sudaryti apsigynimo konvenciją, ieškomi būdai sienoms išspręsti etc. Užsimezge ryšiai neatsileidžia. Kita konferencija Tartuose (1919 m. rugsėjo 28 d.) iškelia reikalą ir bendro vedimo taikos derybų su Rusais, tačiau Latvijoje pradėjo vyrauti prancūzų ir lenkų įtaka, priešinga taikai su Rusais. Sekamoj šių valstybių konferencijoj Tartu (1919 m. spalio 9 d.) latviai dar ryškiau savo skirtingumą pažymėjo. Bendrai buvo susitarta dėl keitimosi įkaitais, tačiau nebuvo prieita dėl latvių savotiškos pozicijos prie vedimo bendrai taikos derybų su rusais.

Estai liko vieni sau ir separatinai visai jiems naudingą netrukus padarė taiką su rusais.

Baltijos valstybių sąjungai pradeda kliudyti prasidėjus Latvijoje plėstis lenkų įtakai, kuri prieina iki to, kad latvių užsienių ministeris Meiravičius kreipiasi su pasiūlymu į lietuvių valdžią praleisti lenkų kariuomenę link Šiaulių ir Panevėžio mušti bermontininkų. Tuo pačiu laiku latviai įsileidžia į Latgaliją lenkus.

Lenkai visu įkarščiu puola į Baltijos valstybes didinti ten įtaką. Ūmai sudaro ten skaitlingas atstovybes. Estų kalboj pradeda leisti net tam tikrą žurnalą „Poolamaa“ (Lenkija), kuriame straipsniai beveik išimtinai nukreipiami prieš lietuvius.

Elsinkiu (sausio mėn. 1928 m.) konferencijoj be šių valstybių atsirando naujas „baltininkas“ — Lenkija, ir lietuviai dalyvauja Elsinkiu konferencijoj jau tik informacijos tikslais.

Nuo to laiko, kada lenkai įsibrovė į Baltijos valstybių tarpą patsai susitartinimas ir konvencijų klausimas pradėjo nesisekti. Lenkai daro visas

¹⁾ ir ³⁾ žiūr. Važganto „Aplink Baltiją“.

²⁾ žiūr. „Lietuvių-Latvių respublika ir šiaurės tautų sąjunga, rinkinys straipsnių ir paskaitų dro Jono Šliupo. Stockome, 162 pusl.

galimas pastangas, norėdami sudaryti entente cordiale be lietuvių. Jie šaukia Varšuvoj Baltijos (sic!) valstybių konferenciją, kuri betgi jokių rezultatų neduoda. Visi baltininkai nori turėti savo tarpe Ljetuvą, ir daro tam tikros įtakos ir vieniems ir kitiems, kad tarp jų konfliktas išsipainiotų.

Buldurio konferencijon 1919 m. rugpiučio Lietuvos atstovai važiuoja turėdami savo valdžioj Vilnių ir dalyvauja Baltijos valstybių konferencijoj sprendžiamuoju balsu.

Jokių realinių vaisių nedavė ir Buldury visą mėnesį Baltijos valstybių diplomatų sėdėjimas. Nesureguliuoti esencialiai Lietuvos ir Lenkijos santykiai nieko teigiamo nedavė ir negalėjo duoti bent politikos atžvilgiu. Šiaip konferencijoj buvo priimta visa eilė nutarimų kultūros, ūkio, susisiekimio, socialinės apsaugos ir sveikatos srityje.

Buldurio konferencijoj su tam tikra Lietuvos respublikos atstovų rezerva priimta politinė konvencija, kurios 1 § sakė, kad konferuojančios valstybės yra pasiruošusios (sont prėts) pripažinti viena kitą de jure, 2 § tvirtina, kad konferuojančios valstybės pasizda išimtinai taikiu būdu spręsti sienų klausimą ir kitus teritorinius klausimus, kurie gali kilti tarp šių valstybių. Nesutarę sprendžia arbitražo būdu, Tautų Sąjungoj etc.; neleidžia savo teritorijoj priešingų kitai valstybei karo formacijų. Visa eilė kitų §§ buvo del militarinės konvencijos, del sutarčių su kitomis valstybėmis, del tautinių mažumų, tranzito etc. Lietuvos delegacijos rezerva sakė, kad entente cordiale politikos srity su lenkais negali būti įgyvendinta, kol neišrišti esminiai klausimai tarp Lenkijos ir Lietuvos, o karo konvencija negali dar būti sudaryta ir delto, kad Lenkija nėra padarius taikos su Rusija...

Politinė konvencija turėjo būti visų konferuojančių valstybių parlamentų ratifikuota iki 1920 m. gruodžio m. 15 d., *bet nei viena valstybė neratifikavo*, nes žinojo, kad Lietuvos Respublika tikrai sutarties neratifikuos, nes tad sutarties 10 § einant, Lietuva turėtų išeiti iš Baltijos valstybių entente cordiale. Su Lietuva tat ir estai, ir latviai ir suomiai itin skaitos ir jos interesų lenkams neparduoda. Dabar, kada lenkai Baltijos valstybėse susikompromitavo: 1) Želigovskio avantiura (padarė neišdildomai biauirus įspūdžio į visas Baltijos valstybes šis lenkų Bermonto išgalvojimas), 2) susilaidydami balsuojant Tautų Sąjungoj del priėmimo Baltijos valstybių, 3) norėdami gauti iš latvių kompensacijų už pripažinimą de jure, 4) patį aktą pripažinimo de jure įteikę latviams tik po pripažinimo antantos visu mėnesiu paskiau negu aktas buvo pasirašytas.

Po Latvijos de jure pripažinimo šios pastarosios santykiai su Lietuva (taip pat ir kitų Baltijos valstybių) nepablogėjo. Patsai latvių užsienių ministeris Meiravičius Latvių Steigiamajam Seime pareiškė, kad santykiai Latvių negali būti su Lenkija labai ankštūs delto, kad lenkai neko- rektingai elgiasi su Lietuva. Latvių visuomenė, socialdemokrato Cielens lūpomis Latvių Seime (vasario 18 d. einant debatams del užsienių politikos), stačiai pirštu prikišamai valdžiai nurodo nusikratyti lenkų ir kuogreičiausiai tvirti sąjunga tarp Suomiių, Estų, Latvių ir Lietuviais baigiant. Yra nemaža tokio nusistatymo politikos veikėjų ir Estuose ir Suomiuose. Prašalinta jau ta vergų pažiūra į lenkus, kaipo į nesulaužomą tvirtovę, kaipo į galingesnę valstybę už Suomiją, Estiją, Latviją ir Lietuvą kartu suėmus. Pradedą atsirast dažniau balsų del orientuotės į Skandinavus, kad dar plačiau Baltijos valstybių Sąjungą išplėstus.

Ne be to Latviai ir patys prisibijo lenkų, kurie pavergę Lietuvą, panorės ir Liepojaus ir Daugpilio, ką ne kartą jau buvo ir pareiškę. Ir estai ir latviai taip pat žino, kad lenkai netiki į jų nepriklausomybę ir, pasitaikius gerai progai, juos parduos, kad ir tiems patiems rusams.

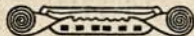
Apsigynimui nuo pavojaus iš tų pačių rusų yra reikalingas kuogreičiausias įvykinimas pradėtos sąjungos, *į kurią lenkai netinka ir savo skirtinga politika del rusų*, kadangi jie užgriebia rusų žemes ir sudaro neišvengiamą konfliktą su rusais ir dar delto, kad lenkai veda grynai militarinę, o ne ekonominę politiką.

Baltijos valstybėms rusų pavojus, turint prieš akis raudonųjų rusų elgimąsi su Georgija ir galimą greitą baltųjų užviešpatavimą, sąryšį su paskutinių dienų kontrevoliucija Rūsuoje, kurie yra ne mažiau už raudonuosius išalkę valdyti, žymiai didėja, ir ne be reikalo latvių žemniekų savienibos (žemvaldžių) organas „Briva Seme“ straipsny „Kur gi Baltijos Sąjunga“ (kovo 5 d. Nr. 53), pradėjo pasigedęs sąjungos į varpus gausti.

Ir išties verguvė nei latviams nei estams nei mums negali būti miela. *Šių valstybių piliečiai laisvę pažinę, negali būti vergais vėl kitos „deržavnos“ valstybės*, kaip kad buvo ir tas reikalas apsigynimo, išsilaikymo, kovos už patikrintą egzistavimą (būvį) šių valstybių jas ir veda į entente cordiale, į jų sąjungą, ir dar toliau į jų federaciją...

Patsai tik jausmas talkos priduo dažymiai daugiau politinės ir karinės pajėgos, kaip lygiai ir moralės, įvykstantis faktas de jure pripažinimo padeda ekonominiai kraštui vystytis ir duoda satisfakciją tautiniei savymeilei ir šių tautų valstybingumui, kada šios valstybės pastatomos šalia visų kitų civilizuoto pasaulio valstybių...

VI. Parausvinis.

Adomas Dainora.

Socialinės politikos pagrindai.

(Tęsinys).

§ 11. Mokesnių klausimas.

Vienas svarbiausių socialinės politikos klausimų yra mokesnių klausimas. Galima tokius gerus ir naudingus socialinių reformų sumanymus paduoti, bet jei nebus iš ko visa tai gyveniman įkūnyti, tad visuomenei iš to naudos nebus nė per nago juodymą. Arba vėl visi uždariai ir kt. gali dar tokie aukšti būti, bet jei mokesniai bus labai dideli, tad pragyvenimui vistiek neliks daugiau, kaip prie mažų uždarbių, o žemų mokesnių.

Mokesniai gali turėti didelės įtakos ne tik socialinės politikos reformai bei žmonių gyvenimo sąlygoms, bet ir pačiai turtų, pajamų ir pelno organizacijai ir, tinkamai pritaikinti, pamažu gali iškeisti visus žmonių santykius. Pavyzdžiui, norėdami kokią nors visuomenės ūkio šaką pakelti, mes galime daugiau nieko nedaryti, kaip tik sumažinti iš tos šakos pripuolamus mokesnius, o viskas tuoj bus pagerinta. Arba vėl, įsitikinę, kad kuri nors ūkio šaka arba atskiros jos dalys yra perdaug geros sąlygose — su kitų šakų

ar dalių skriauda, — mes mokesnius tik padidiname ir galime jau dalykus pataisyti.

Taip pat ir dėl pajamų klausimo. Atleisdami nuo mokesnių mažų pajamų turėtojus arba mažų turtų savininkus, mes palengviname jų gyvenimo sąlygas, tuo tarpu stambiųjų ir didžiųjų turtų savininkams mes galime net tokius mokesnius užkrauti, kad jų vedamas stambusis ūkis arba didysis „biznis“ gali neišsimokėti.

Mokesniais galima reguliuoti netik turtus, pajamas ir pelną, bet priversti žmones vienu dalykų mažiau vartoti, kitų daugiau. Uždedami aukštus mokesnius cukrui, duonai ar kt., mes galime jų vartojimą sumažinti ligi minimumo, nes žmonės, nenorėdami arba negalėdami brangiai mokėti, versis kaip nors kitaip, ieškos kitokių maisto dalykų, kurie galėtų anuos atstoti, — nors šie ir nebūtų tokie sveiki ir naudingi. Vėl, numažindami ar panaikindami tuos mokesnius, jų vartojimą pakelsime, ir žmonės galės geriau ir sveikiau maitintis. Tokiu pat būdu galime sumažinti degtinės, tabako, alaus ir kitokių dalykų vartojimą.

Bet ir čia, kaip ir visur kitur, yra tam tikros ribos, kurios gali būti siauresnės ar platesnės — destis, kokie laikai, kaip aukštai pakilusi žmonių kultūra ir t.t. Pakeldami ar numažindami by kokius mokesnius, mes visuomet turime žiūrėti, kaip atsilieps visa tai bendrajame visuomenės ūkyje ir žmonių gerovėje, ar iš vienos vietos imdami nenuskriausime kitos gal daug svarbesnės? Sakysime, kad mes turime teisės ir galios mokesnius pagal savo norą tvarkyti ir, norėdami plačiųjų minių gerovę pakelti, atleidžiame juos nuo visų mokesnių, o uždedame didelius mokesnius dvarininkams, stambiesiems pramoninkams ir t.t. Kokie gali būti rezultatai? Pirmiausia tai pareis nuo to, kaip mokesniai aukšti. Jei neperaukšti, tad viskas eis gerai, bet jei bus peraukšti, tad dvarininkai ir stambieji pramoninkai pradės nesudurti galų su galais ir ims bankrutuoti. Rods, kai kuriais atsitikimais gali būti ir tai naudinga, nes jų vietose atsisėstų keletas jau prasisieksusių smulkesniųjų arba paimtų visa bendrovė. Bet tuokart jau pati mokesnių sistema vėl reikėtų taisyti, nes nebūtų stambiųjų turtininkų, t. y. nebūtų iš ko mokesnių imti. Reikėtų tie mokesniai vėl užversti ant tų pačių smulkiųjų, nuo kurių pirmiau buvo nuimta. O gali dar ir blogiau atsitikti, būtent fizinės, techninės, geografinės ir kt. sąlygos gali būti tokios, kad tuo laiku stambusis privatiųjų žmonių vedamas ūkis gali būti kaip tik pelningesnis, produktingesnis, negu smulkusis. Tuokart jau viso krašto kultūra nukentėtų.

Gali atsitikti ir priešingai. Žemiesiems ir neturtingiesiems sluoksniams aukštus mokesnius užkrovus galima jų gyvenimo sąlygas taip ap sunkinti, kad ir viso krašto kultūra nė kiek negalėtų plėtotis, o kartais gali priėti net ligi to, kad toji minia gali sužvėrėti bei iš kantrybės išeiti ir, užpuolusi, sunaikinti ir tas kultūros nuotrupas, kurios būtų turtingųjų bei galingųjų globoj. Istorija parašių atsitikimų jau ne kartą mums yra davusi.

Arba vėl, mes galime žinoti, kad toks ar toks dalykas (pav. svaiginamieji gėrimai, tabakas) yra žmonėms žalingas ir norėdami jų vartojimą sumažinti, uždedame aukštus mokesnius. Bet ir čia turime skaitytis su tuo, kaip žmonės prie jų vartojimo buvo pripratę. Jei labai daug, tai gali kartais atsitikti taip, kad tuos pinigų, kuriuos pirma skyrė duonai ar mėsai, dabar

skirs degtinei ar tabakui, arba gali imti vartoti kokius nors kitus dalykus, kurie savo vaisiais gali būti dar pragaištingesni.

Pakėlimas mokesnių gaminimo produktams ar įrankiams taip pat ne visumet gali reikšti, kad tuos mokesnius sumokės gamintojai, o ne vartotojai. Pavyzdžiui, galima uždėti aukšti mokesniai fabrikinsiai žemei ir kt. Bet ką tai reikš? Ugi tai, kad tų dalykų ar žemės ūkio produktų pagaminimas brangiau kaštuos, negu pirma, nes prisideda mokesniai. Bet dirbtuvės ar žemės savininkas nori pelnyti tiek pat, kaip ir pirmiau. Ir jis tai stengsis padaryti trejopu būdu: numušdamas darbininkams algas, pakeldamas gaminamųjų daiktų kainas ir — jei galima — tobulindamas techniką. Iš šių trijų būdų tik trečiojo įkūnijimas gali būti skaitomas tikru laimėjimu, tuo tarpu kaip pirmieji du užgauna plačiųjų minių reikalus, ir galų gale gali išeiti taip, kad pakeltus mokesnius nuo žemės, dirbtuvių ar kt. sumokės ne jų savininkai, bet samdomieji darbininkai ir vartotojai. Rods, gali atsitikti ir kitaip, t. y. darbdavių ir savininkų pelnas gali sumažėti, — bet tik tuomet, kuomet jų samdomi darbininkai ir vartotojai būtų gerai susiorganizavę ir mokėtų bei galėtų atsispirti.

Kas pasakytą apie mokesnius apskritai, tas pat tinka ir prie jų rūšių bei formų. Imkime *tiesiuosius* ir *netiesiuosius* mokesnius. Lengva pasakyti — reikia panaikinti visus netiesiuosius mokesnius, bet nelengva tai padaryti. Įvairiems visuomenės reikalams aprūpinti ir socialinėms reformoms įvesti reikia lėšų gauti nors ir iš žemės iškasus. Tuo tarpu paliepk kiekvienam žmogui grynais pinigais ir iškarto tiek mokesnių išmokėti nuo savo turto ar pelno, kiek jis išmoka per metus kasdien pirkdamas sau reikalingų daiktų — tai jis tuojau visą revoliuciją sukels. Netiesiųjų mokesnių geroji pusė ir yra ta, kad žmogus daug pinigų valstybės kason įneša visai nesijaudamas ir nesigailėdamas, tuo tarpu kaip prie tiesiųjų mokesnių visumet būna mažesnis ar didesnis gailestis. Pagaliau, iškarto užmokėti kelis auksinus ar dolerius visumet sunkiau, negu kasdien po centą ar skatiką — bent psichologiniu atžvilgiu, nekalbant jau apie tai, kad, kaip pirma matėme, net ir tiesiuosius mokesnius, uždėtus ant gamintojo ar turtų savininko, labai dažnai gali būti priversti netiesiu būdu sudėti vartotojai arba samdomieji darbininkai.

Bet netiesieji mokesniai vėl turi nemaža ir blogųjų pusių, kurių svarbiausioji yra ta, kad čia niekuomet negalima padaryti kontrolės ir įeiti į atskiro žmogaus padėtį. Kartais žmogus gali būti taip suvargęs arba turėti tiek maža pajamų, kad dar reikalauti iš jo mokesnių — tiesiog būtų nuodėmė. Tuo tarpu prie netiesiųjų mokesnių sistemos jo paliuosuoti negalima, nes ką jis tik pirsks, ką tikta darys — vis mokės ir mokesnius.

Muitai uždedami daiktams, įvežamiems ar išvežamiems į užsienius, yra tik ypatinga netiesiųjų mokesnių forma. Ir mūsų klausimo srity mes sutinkame taip pat daug sunkenybių ir painiavų, kaip ir prie netiesiųjų mokesnių. Uždėsi aukštus muitus išvežamiems dalykams — numazinsi jų pardudamą vertę ir drauge suvaržysi pačią produkciją. Neuždėsi — gali apsunkti žmonių gyvenimą ir vietos žmonės gali savo gaminamų dalykų visai neįstengti naudoti. Praleisi be muitų svetimos žemės padarinius ar produktus — gali visai užmušti ar nuskurdinti prideramos vietos ūkio šakas; uždėsi aukštus muitus — gali pabranginti ir apsunkti žmonių gyvenimą.

Iš viso šito mes matome, kad mokesnių klausimo srity, kaip ir visur

kitur, vienodas visur ir visumet tinkamos taisyklės negali būti. Tam tikrame kultūros, technikos ir ekonominio gyvenimo išsiplėtojimo laipsnyje gali geriau tikti viena mokesnių forma, o vėl kitame — kita. Tiesieji ar netiesieji mokesniai, mutait ar akčyzės savo laiku ir savo vietoj gali būti ir labai naudingi, bet taip pat gali būti ir pragaištingi. Bet šiandien mes vis delto galime kai kuriuos mokesnių sistemos principus nustatyti, kurių prisilaikant dabartinėse sąlygose galima geriausia ir teisingiausia mokesnius sutvarkyti. O tai būtent:

1. Kad tam tikra žmogaus gyvenimui būtinai reikalinga pajamų suma (existenzminimum)) nuo mokesnių būtų visai paliūsuota;

2. Kad patys mokesniai būtų įmami iš turtų, pajamų ir pelno, o tai pagal progresingą sistemą (kas daugiau turi ar ką daugiau gauna — tas daugiau ir moka);

3. Kad visi netiesieji mokesniai iš dalykų, kuriuos vartoja plačios minios ir kurie žmonių gyvenimui būtinai yra reikalingi, — kaip galint greičiau būtų panaikinami, jei tik tatai leidžia padaryti ekonominės, techninės ar politinės sąlygos.

§ 12. Visuomenės, sveikatos ir kultūros reikmenų aprūpinimas.

Pažanga ir žmonių visuomenės gerovė gali plėtotis tik ten, kur žmonės sveiki ir nuolat kyla švietime ir apskritai kultūroje. O kad žmonės būtų sveiki ir kiltų kultūroje, reikia tam tikrų aplinkybių arba gyvenimo sąlygų, k. a.: 1) kad turėtų progos savo kūno ir dvasios pajėgoms lavinti, stiprinti, bet kad vis delto jų nenaikintų nežudytų, arba negadintų; 2) kad būtų apsaugojami nuo netikėtų priepuolių, kurie gali visą ilgų metų darbą sunaikinti, ir nuo svetimųjų užpuolimų, kurie gali panorėti svetimu darbu pasinaudoti ir t. t. Kitais žodžiaisariant: žmogaus sveikata reikalinga tam, kad jis dirbtų; bet žalinga, jei neturėtų laiko pasilsėti, pasižmonėti, kitus, darbe nevertotus, kūno sąnarius pamankštyti ir t. t.; reikalinga, kad žmogus turėtų kur savo protą lavinti, mokyti, bet būtų žalinga, jei visi žmonės visą savo amžių vien tik prie knygų praleistų (nebūtų kam nė tų knygų padirbti!); reikalinga, kad nelaimėn patekęs ar jėgų netekęs žmogus būtų visa kuo aprūpintas visuomenės lėšomis, bet būtų žalinga, jei visuomenė šelptų tinginius, piktadarius, arba jei ji neturėtų jėgų ir nemokėtų atsiginti nuo grobimo tikslais daromų užpuolimų ir t. t. O iš čia seka: 1) reikalinga nustatyti normalinis ir maksimum darbo dienos laikas, kad niekas ir jokiems tikslams negalėtų žmogaus sveikatos žudyti; 2) nepasiturintiems reikalinga nemokama gydytojo pagalba ir ligoninės; 3) mankštymos tikslams reikalinga visiems atatinkami pabūklai bei įrankiai, o jausmams ir protui lavinti — visiems prieinami teatrai ir kitos pasilinksminimo arba nusiramavimo įstaigos, taip pat mokyklos, muzėjai, parodos, knygynai ir t. t. ir t. t.; 4) reikalinga visuotinas apdraudimas nuo ligų, senatvės, nedarbo, taip pat nuo ugnies ir kitokių nelaimių bei galimų nuotikių; 5) reikalinga įstaigos nepataisomiems piktadariams, norint visuomenę nuo jų apsaugoti, taip pat žmonės, kurie savo krūtine ir gabumais įstengtų nuo svetimųjų užpuolimo kitus savo krašto gyventojus apginti (kariuomenė ar kt.); 6) reikalinga taip pat žmonės, kurie tvarkos dabočių, nesusipratimus spręstų bei tyrinėtų ir t. t., ir t. t.

Čia mes matome, kad beveik visos mums žinomos ir esamos visuomenės įstaigos visuomenės gerovei ne tik naudingos, bet ir reikalingos, kai kur reikėtų dar šis tas nauja įvesti, pagerinti, tobulinti. Klausimas tik gali būti, kokioji proporcijoj visa tai turėtų būti, kaip šis ar tas reikėtų įtaisyti, kas būtų galima šiek tiek apleisti, o kas reikėtų labiau aiškinti, iškišti ir p. Dalykas painus, o susipainioja dar labiau, kuomet įvairios visuomenės grupės, srovės ir sluoksniai savo ypatinguosius reikalus pirmon vieton pastato. Darbininkas, be abejo, norės, kad pirmiausia būtų sutrumpinta darbo diena, pakeltas mokesnis, įvestas visuotinas apdraudimas visuomenės lėšomis, nemokama gydytojo pagalba, nemokamas švietimas ir t. t. Ūkininkas pageidauja, kad būtų suteikiama pašalpa naudingoms atmainoms įvesti, apdrausta jo gyvuliai nuo ligų, trobos no ugnies, javai nuo ledų išmušimo ir kt. Mokytojas norės geresnių mokyklų, kunigas—bažnyčių, dailininkas—meno bei dailės įstaigų ir t. t. Visus šiuos troškimus ir reikalavimus iškart išpildyti ir patenkinti—reiktų viena iš dviejų: arba mokesniai turėtų būti nepakeliami arba kai kurie kiti dalykai neaprupinti, sakysime—kad ir šalies gynimo reikalas persilpnai pastatytas, ir koks nors jokių teisių nežiūrįs priešas galėtų užpulti ir visas taip brangias kultūros įstaigas sunaikinti ir pačius beginklius žmones pavergti arba jų santykius (pav. prekybos sutartis ir kt.) taip apsunkinti, kad ateityje nebūtų ir ko nei aukštų mokesnių mokėti, nei mokyklų statyti, nei apdraudos premijų nei pensijų mokėti. Delto beveik visur mes randame priešingas sroves, kurios pirmon vieton kiša laukutinės (užsieninės) prekybos bei pramonės reikalus ar siūlo labiausiai didinti ir stiprinti šalies gynimo jėgas (dauginti kariuomenę, gaminti ginklus, stiprinti tvirtoves ir t. t.), nes, pasak jų, kai bus šalis gerai apsaugota iš lauko, tai ir viduryje žydėsianti laimė bei gerovė. Tik ir jie dažnai užsimiršta, kad „iš lauko“ gali būti taip pat galingi ir kiti kraštai, ir gal net galingesni, ir kad karo bei sunaikinimo per tai dar negalima išvengti. Atėjus kritingam momentui laimėjimas priklausys ne tik nuo techninės galybės, bet ir nuo plačiųjų minių moralinės stiprybės bei pasparties. O čia jau tų minių gerovė, jų kultūros teikiamos įstaigos kaip tik ir gali būti geriausiai akstinu, kuris jas privers savo šalį ir reikalus ginti.

Ir čia aišku, kaip sunku gali būti atskirame atsitikime teisingai nusverti, kas tą valandą gali būti svarbiausia. Bet sunkenybių yra dar ir daugiau. Pažiūros į steigiamųjų dalykų kokybę bei uždavinį taip pat nemaža keblumų gali padaryti. Pavyzdžiui, galima imti mokyklos, kalėjimai, parapijų ar valsčių sutvarkymas ir t. t. Vieniems rodosi, kad mokyklose turėtų būti kreipiama domė daugiau į praktikos gyvenimo atskiras sritis, kiti siūlo „vispusišką“ išlavinimą, tretį—etikos dalykus, ketvirtį—tėvybos jausmų lavinimą. Kalėjime vieni nori matyti bausmės įstaigą, kiti—pataisymo instituciją. Parapijų, valsčių reikalų tvarkyme vieni norėtų įnešti daugiau demokratizmo, kitiems naudingiau atrodo autokratizmas. Šalies gynimui vieni siūlo miliciją, kiti nuolatinę kariuomenę, ir t. t. Ir čia taip pat ne visumet galima lengvai nuspręsti, kas kuomet naudingiau būtų. Apsišvietęs ir humaniškas autokratas savo iniciatyva vietos kultūrą kartais gali daugiau pakelti, negu tamsi ir užuita minia. Kai kuriais atsitikimais milicija gyventojams gali būti daug sunkesnė ir jų kultūrai pavojingesnė už nuolatinę kariuomenę. Mokyklų programa vienoj vietoj ir vienu laiku gali geriau tikti vienokia, kitur ir kitu kart — kitokia, ir t. t.

Bet apskritai socialinės politikos krypsnis kultūros dalykuose vis delto gali būti išlaikomas gana aiškiai, prisilaikant dėsnių, mūsų išreikštų § 9. Turi būti šalinama visa, kas didina nesusipratimus valstybių, tautų ir atskirų žmonių tarpe, o mažinama tie tarpai, kurie skiria žmones ir tautas ekonominėje padėtyje, kultūroje, švietime, dalykų stovio supratime ir t. t., — turi būti mezgama kuostipriausi visos žmonijos narių ryšiai.

(G A L A S).

J. Dobilas.

Juodnugaris.

(Apysaka).

I.

Onytė tekėjusi. Jos vyras — Juozapas Niūra. Jis gyvena savo namuose gale kaimo, ant kalnelio. Niūra mažžemis ūkininkas, tik iš stambesniųjų ir gyvena pertekęs. Ne vienas ūkininkų jam gerovės pavydi ir visi gėrįsi jo mažųjų trobelių gražumu ir ūkio tvarkingumu. Tatai daugiausia Onytės nuopelnas; tai visi pripažįsta ir ją be galo gerbia. Ji ne to krašto žmogus. Niūra kurį laiką gyveno dideliame mieste ir tarnavo miestiniu; ten jis ją ir vedė. Dar anksčiau prieš Niūroms grįšiant, vyro giminiame kaime ėjo visokių kalbų. Vieni sakė: „Niūra vedęs panienką, labai, esą, turtinga, kiti — „ruskę,“ tai vėl — žyde, arba net kažkokią gatvės mergalaitę.“ Niūrai tarnaujant mieste, jo gyvenimėlis buvo išnuomojamas. Jau prieš vestuves Onytė reiškę noro važiuoti gyventi į kaimą, kurio esanti labai pasiilgusi, o tapusi Niūros žmona, stačiai pareikalavo, kad vyras tuojau praneštų apie tai nuomininkui ir pagal tai išlygas pastatytų.

Niūros grįžo rudenį. Nors lipšni simpatinga, betgi neįstengė Onytė iš sykio išsklaidyti viso prietarų rūko, kuris apie jos vardą jau niūksojo.

— Nė kas, „pravorni“ moteriškė, — kalbėjo kaimo šeimyninkės, — tik jau „panska“. Matysim, matysim, kaip tu čia ponausi toj savo grytelėj, — pridurdavo jos piktai šaipydamos.

Matė gerai ir Onytė tą neatitinkamybę, kokia dabar rodosi tarp jos, apsitrynusios, prasilavinusios, gražios moteriškės ir tos padėties, kurioj ji kaip mažžemio žmona, kur pateko. Tik ji nebuvo iš tų, kurie težino mintais pramintais takais varloti. Kaime gimusi ir augusi, gerai nusimanti žemės ūkio darbus, ji iš sykio sumetė, ko jos mažajam ūkiui trūksta, kokia žemės vertė, ir sumąstė plianą, kaip prie gerovės eiti. Tą plianą neatidėliodama ir ėmėsi visu savo būdo uolumu vykdyti. Vyras tuojau pateko jos įtakon ir visame kame žmonos klausė. Dar pirmais šeiminkavimo metais pavyko Onytei, taip sakyti, vienu kirtimu įgyti pripažinimą ir gerstelėti gerokai.

Kiek čia senai tie laikai, kada mūsų patriarchališkam kaimui svarbiausias nuotikis per metus buvo kalėda. Tokiai ir tokiai dienai pas mus kalėdos, — kaip elektrikos srovė perbėgdavo žinia per pilką vienodą sodiečio gyvenimą, sukeldama, sujudindama senus, jaunus ir mažus.

Kiek domėsio, ilgesio ir laimės pas vaikus ir jaunuomenę del poterių ir dovanų, rūpesčio šeimininkėms, ypatingai toms, kurioms tradicija ar noras liepia aukštų svečių užimti; kiek ašarų, jei nepavyksta, ar gilaus pasitenkinimo, jei viskas išeina gerai!... Išvažiavus kunigui ilgai dar apie jį ir net jo žodžiais tik ir šneka: ten kunigėlis taip ir taip pasakė, ten tas ir tas poterių nemokėjo, sumišo, arba „pasislėpė“ ir t. t.

Dėku Moterų Draugijos mokyklai, dabar gan greit kiekvienas Lietuvos miestelis turi savo skrajojamą virėjų būrelį, kuriais panašiuose atvejuose kaimo šeimininkės vaduojasi. Tik seniau taip nebuvo. Tos pačios kaimiečių barščių ir putros virėjos turėjo laužyti savo galveles, visas kaimynes pagalbom sušaukti, daug baimės krupsėjimo iškentėti, kad aukštam svečiui tinkama valgi pagamintų.

Nė vienam ir į galvą neatėjo, kad Niūros grytelėj galima būtų užimti kunigą. Tik Onytė tatai sugebėjo. Paskutinį laiką prieš ištekančią tarnavo pas senelę ponią, kuri pamilo ją kaip tikrą dukterį ir prieš vestuves padovanojo gražų kraitelį, kuriame tarp kitų vertingų dalykų bene pirmutinę vietą užėmė puikus servisas. Virti mokėjo Onytė kuogeriausiai, tai tvirtino liudymuose visi ponai, pas kuriuos ji tarnavo. Apleistą, nuomininkams begyvenant butelį, ji irgi apvalė, aptvarkė, o seklytelę papuošė atvežtaisiais iš miesto gražiais rakandais.

Iš sykio buvo matyti, kaip malonaus įspūdžio įgavo kalėdojās kunigėlis įėjęs į Niūrų butelį. Kalėdininkai net nustebo. Onytė palaukė, pakol bus atliktas tas reikalas pagal paprotį; tada priėjusi pabučiavo kunigui ranką ir paklausė, ar jis neprisiimtų arbatos stiklinės. Kunigas sutiko. Viskas buvo Onytės jau išanksto prirengta, ji tik nešė ir dėjo ant stalo. Kalėdininkai lydėjo ją kaskart pilnomis domėsio akimis. Tik vis naujiems valgiams ir gražesniems indams ir stalo padargams pasirodant, jų domėsysis pasikeitė galų gale kuotikriausiu stebesiu: jie tik dairėsi į kits kitą ir niekas nieko nesakė. Nebeiškentė apskritaveidis, mažas, gyvas, drūtas, žmonių tankiai burbulu vadinamas maršalka ir prisikišęs prie vargoninko ausies šnibždomis tarė: „Jau, vyrel, ir klebonija, tai jau ne kiekviena susilygins“.

Kunigo ūpas buvo kuogeriausiai. Garsios ir begalo skanios Lietuvos dešros su kopūstais, neblogesnė ir žąsis kepta, tik kalėdojančiam kunigėliui tiek to gero tenka ragauti, kad jo išlepinti viduriai kartais iš tolo nuo jų purtosi. Gi pas Onytę vis miestišškai sutaisyti valgiai, sutaisyti skaniai, užkandos gomurį kutenantos, erzinantios...

Pasimaginimo dalykai buvo neprastesni už valgius. Niūrai, nors ir ilgai mieste gyvenusiam, vienok alus pasisekė kuogeriausiai. Čia vėl Onytė taip maloniai mokėjo užprašinėti, taip interesingai apsakinėjo apie to miesto, kuriame ji gyveno, lietuvių koloniją. O kunigėlis vis darėsi linksmesnis. Ir nieko nuostabu, kad kalėdininkai užsimiršo, jog jiems dar priešais svarbiausis iš šios dienos maršruto — tradicinė vakarienė pas garsų savo pokiliais ūkininką; ir užtruko ilgiau, negu galėjo. Jie gal dar būtų puotavę, jei ne gana keistas nuotikis.

Jau gerokai pirmiau girdėjo kunigėlis, kiek sykių brazdant apie buto sienas ore. Jis matė, jog ir Onytė lyg kiek nustėbusi pasiklausė. Tik dalykas tuom ir pasibaigė. Perdaug buvo visi ragavimo hipnozo apimti, kad j tatai didesnę atkreipus dėmę. Po valandėlės kaž kaip iš netyčių prisikišęs žvilgterėjo kunigėlis pro langą ir tuojuo juokdamas atšoko.

— Jei ne stiklas, nosimis būčiau su kažkuo susibadęs, — samojavo jis. — Ir ilga buvo nosis — lietuviška. Tik kas čia yra? Ar jau apsiausti esame?

Jis sieke skubiai į kišenę ir išsitraukęs laikrodėlį nusistebėjo: — Ištikro, šturmo galima laukti ir, man rodos, kad jis bus. Vyrai taisykitės! Greit, greit!

Kunigėlis nuoširdžiai padėkojo šeimininkams už vaišes ir išeidamas padarė nuliūdusią miną.

— Kodel? — kiek nuduotai paklausė Onytė. — Toks pašauktas kiemas priešais?

Kunigėlis nusišaipė.

— Viena, gurklys pilnas, antra — gi pipirų bus už tai, kad prie to „pašaukimo“ taip pavėlavome, — paiškino jis greit ir išėjo.

Ir tikrai, pašauktame kieme nerado kalėdininkai iškilmingo ūpo, su kuriuo juos paprastai sutikdavo — vyrai paspėjo įkaušti, moterys buvo, matomai, nepatenkintos. Tiesa, šneka greit užsimezgė. Šeimininkas atsiprašė nepalaukęs taip aukšto svečio ir ėmęs su kaimynais „Dievo dovanėlę“ ragauti, o šeimininkė su dukterimis ir viešniomis stačiai užpuolė, kam kunigėlis taip užtruko. Kunigui atsikirsti, žinoma, nebuvo sunku, ir jis tai darė gana sąmojingai; reikale ir kalėdininkų išmicklinti tame dalyke liežuviai pribūdavo pagalbon ir ūpas rodėsi besitaisąs, pirmykštis nepatogumas, padėties neaiškumas besitaisąs. O vis delto pramogėlė paprasto tame kieme smagumo neįgavo.

Čia buvo kaltas ne tik kalėdininkų pailsimas, aiškiai regimas dirbtinumas jų pastangose atrodyti patenkintais, linksmais, bet ir negalėjimas pasiliuosuoti nuo tik ką gautojo pas Niūras pagaunančio įspūdžio svaigalio. Neveizint visų atsargumų, tikri jausmai spauسته spaudėsi per jų nors ir apsvarstytus žodžius ir erzino šeimininkų savymeilę. Pilni gurkliai, anot kunigėlio, valgio irgi daug prisiimti negalėjo, o alutis nors ir ėjo į galvą, tik širdies nejautrino. Kad dalyką šiek tiek pataisius, kunigėlis nesiskubino namo, nors nuo 12-tos nieko neragavo; daug stengėsi šnekėti ir juokauti, kas negalėjo nepatikti tiek šeimininkams, tiek svečiams, kurie matomai, nusiramino. Aukštam svečiui išvažiuojant, jie tikrai nuoširdžiai jį lydėjo ir už aplankymą dėkojo.

Tin, giliai ten, ant paties šeimininkų širdies dugno, likosi drumzlių.

Išleidę kalėdininkus, šeimininkai su svečiais sugrįžo užraukti pramogėlės. Užbaigtuvės netikėtai pavyko. Radosi šnekos, liuosos, kaip ūpelis srovenančios šnekos, juokų, jautrumo. Net ir nemalonus kalėdos įspūdžio liekanos rodėsi bepragaištančios. Ir jos būtų, lygiai kaip ir daugybė žmonių blogybių, nubaigusios smegti užmiršimo bedugnėn, kad ir vėl ne tas pats žmonių piktumas, sensacijų godumas, kvailumas.

Pas minėtąjį ūkininką buvo įję į paprotį daboti, kai kalėdininkai eis į Niūros grytelę. Tada jau skriste skrido keptos antys ir žąsys ant stalo, o kamaronį braškėjo žvikės, purškė alus. Ne kitaip padaryta ir šiemet. Tik, kada paprastai šeimininkės nesuspėdavo galutinai prirengti stalo, kaip šaukšmas: eina jau eina! joms tikrą drugį įvardavo, šiemet viską sunėšusios, nesuskaitomus sykius apžiūrėjusios ir kits kitą klausinėjusios, ar dar ko netrūktų, jos nieko panašaus neišgirdo. Ėmė nerimastauti. Laukta koks laikas — nėra; dar kiek — kaip nėra taip nėra. Nutarta pasiūsti pažiūrėti

pro langą, kas, pas Niūras dedasi. Tos rūšies misijos Lietuvos kaimuose pavedama paprastai piemenėliams, kuriems kaskart prigrasoma, kad nei savo žygio tikslo, nei kad juos būtų kas siuntęs, nė vienam neišduotų. Tik pasiustasis piemuo nuo pirmutinio žvilgterėjimo į Niūrų seklytėlę taip stipraus gavo įspūdžio, taip nustebino jį nematyti stalo padargai: peiliai, šaukštai, gi labiausiai puodeliai, ašočiai ir stiklinės, vis ne tokie, kaip „pas mus“, kad vietoj namo, kuogreičiausiai skubinosi pas savo sėbrus, kad jiems tą nepaprastą naujieną pranešti. Su jais jis ir vėl grįžo atgal; eidami gatve dar jie sutiko vieną-antrą jaunesniųjų kaimo gyventojų ir kai kuriuos patraukė į save. Susidarė visas būrelis. Negana to, bešmišeliuodami, kaip vabzdžiai, nakties laike apie Niūros langus, negalėjo nežadinti praeivių žingeidumo, iš paskutiniųjų irgi kai kas prisidėjo. Mažiausiai ketvirta dalis kaimo kiemų turėjo čia jau savo atstovus, iš kurių kiekvienas, pirmu save nematytu reginių prisotinęs, bėgo pilnos sensacijos su namiškiais besiveržiančiais iš širdies jausmais pasidalinti. O čia jų apsakojimai taip ne smarkiai veikė, ypatingai į moterėles, jog neveizint į vėlą laiką, reta tegalėjo save suvaldyti, kad pas draugę — kaimynę nenubėgus parpildytos širdelės kiek palengvinti. Kaip matai, apibėgo sensacinė naujiena visą kaimą, sujdomindama, elektrizuodama senus ir jaunus, visą versmę medžiagos kalboms atverdama.

Tik puotuojąs su svečiais ūkininkas apie tai nieko nežinojo. Jis numanė, ištikusi geriausia proga pavyduoliams jį pašiepti, tik pramogėlei taip simpatingai užsibaigus visų pirmykšte baimė dingo. Rami širdis jei ir mėgsta apie nelaimės atsiminti, tai tik buvusias. Užtat, pradėjus antrą dieną nuo pat anksto eiti liežuvininkių sumanumu tam tikrai pagražintoms žinioms apie tai, kas kaime daros, — buvo kirtis, kuris ir ramiausį žmogų iš lygsvaros išvesti gali. Pyko ūkininkas, — tik lietuvis savęs suvaldytume žinomas mistras — jis mokėjo išrodyti į tai visai domės nekreipiąs; o šeimininkės stačiai nesitvėrė apmauda. Jas lengva suprasti. Visas paslėptas pavydas, kuriam taktas ir padorybės jausmas neleido lig šiol pasikelti iš savo tamsiosios slaptuvės, dabar rado tinkamą kelią išsilieti į paviršių. Ir ko neprikalbėta, ko neprasimanyta, kaip iš nelaimingųjų nesityciota!...

Nepasikėlė aukščiau ir užpultieji. Ir jie purvams atremti siekė tuos pačius purvus iš pelkės, o kadangi prieš aiškų, kaip diena, faktą sunku buvo kariauti, visus tuos švarumus drėbė į Onytę. Ešą, argi tai tikėtinas daiktas, kad prasta mergaitė galėtų tokias brangenbes padoriu keliu įgyti, o jei jau toki turtinga, tai kodėl tekėjo už grytelininko? Ne, čia turianti koki nors paslaptis, labai nedora, žemos rūšies paslaptis ir kunigas negerai pasielgęs, kad savųjų žmonių nepasiklausęs, su nežinomais asmenimis įsileidęs.

Ir vėl liežuvninkėms dėkingas darbas — savotiškai pardirbus nešti tuos baurius smeižtus Niūrienei.

Onytės padėty ištikro jautėsi kažkoks slepiningumas. O slepiningumas buvo ir bus tokiais atvejais geriausi dirva visokioms insinuacijoms. Taigi ir baurūs prasimanymai, kurie paplito Niūrienės adresu, prastuolių akyse išrodė visgi šioki tokį pagrindą beturį po savim. Suprato tatai ir Onytė ir nemažai dėl to krintosi, tik galutinai nenusiminė. Atsparus jos būdas, par ne vieną gyvenimo audrą ją išvedęs, labiau tik užsigrūdijo ir stiprėjo. Nuo daug ko turėjo Onytė savo gyvenime atsisakyti: ji ir pati dabar matė, kaip vaikiškai naišios buvo nesykį jos svajonės, kaip skubotai ji įtikėjo savo laimei, kaip neišmintingai mėgino iš gyvenimo pamėgimų tau-

relės ragauti ir... prisivilo. Tikroji laimės žvaigždėlė jau praūžė senai. Tiek troškimų sužadinsi, svajonių gyvenimą sapnu pavertusi ir vėl į ašarų papakalnę nelaimingąją auką nutrenkusi, prazvimbė ji, kad daugiau nebegrižti. Liko aplaužyta širdis, bet užtat užgrūdytas būdas; liko laimės trupinėliai, bet užtat brangus prityrimas ir praktingas protas.

Tos dvi žmogaus dvasios galės menkai težino ką apie padangių sritį papasakoti, bet jos moka mums patogią kertelę toje ašarų pakalnėj pagaminti, kur širdies laimės troškimai patenkinimų randa. Prie tokios laimės dabar ėjo Onytė. Jau jos kilnus būdas buvo linkęs į tai, kad prieš biauriais insinuacijas kariauti irgi kilnioi — panieka. Atsidavimas tikslui, nuo kurio prigulėjo viso jos gyvenimo laimė, jai tatau gerokai palengvino.

Malkit tuos nešvarumus liežuviais, jei jums tinka, o man tuo lengviau savo darbas daryti, — ramino ji save vis labiau numylėtam siekimui atsiduodama.

Kilnus kovos būdas ne visados lemia pergalę: perdaug dar pasauly storžievybės, blogumo, tamsumo ir dvasios rambumo. Tik šį kartą jis davė kuogeriausių vaisių. Taip ūmai kilęs teistis, ūmai ir slūgo. Iš vienos kraštutinybės peršokta į antrą — imta gerintis. Aršiausios šmeižtų darytojos ir platintojos virto nekalčiausiais avinėliais. Maloniais veidais, nužemintomis pozomis lankėsi jos viena po kitos, arba ir kelios kartu, pas Onytę savo troškimą pasižinti išreikšdamas, pagyrimus kaip iš maišo, berdamos ir patarimų kulinariniuose dalykuose prašydamos.

— Ką mes tamsuolės, argi išmanome ką, — skundėsi jos dūsaudamos: — kaip motinėlė išmokė putrą virti, taip ir verdame. O Tamsta aukštus mokslus išėjai.

— Kokių mokslus! — lyg kiek susigėdusi šaipėsi Onytė. — Ponams valgyt viriau, ot ir viskas.

— Taigi mat, bet ponams. O mes tiems juodnugariams muzikams. O kai gresnė „asaba“ pasitaiko, tai ir galvos apsisuka.

— Oi kaip tamsta gražiai kunigėlį šiomet užėmei! Miestas ir kaimai skamba apie tai, net klebonijose šneka. Ir mes visos džiaugiamės, labai džiaugiamės, kad tokią „asabą“ turime — bus prie ko reikalą pagalbos šauktis. Juk tamsta neatsisakysi? — užbaigdavo jos pagyrus meilindamos. — Nors kai aukštesni svečiai kartais apsilankys, jau tamsta turėsi mus pavaduoti.

Ir ištikro, nuo to laiko nė viena kaimo šeimininkė nebišdrjo pati užimti, ypač dvasiškiu, bet tuojau kreiptasi prie Niūrienės. Onytė taikos ir gero sugyvenimo su kainynais ieškodama, su noru klausė.

Liovėsi lenktiniavimo karštis, liovėsi pavydai ir skersakiavimai, nes pas visus, kaip to pačios žinovės vedami, užėmimai buvo vienodi. Stiprėjo kaimė sutikimas, vienybė, meilė, kilo noras, ypač pas jaunas mergaites, šviestis. Ir jos. nuo Onytės daug pasinaudojo.

Kiekvienas pažangos žingsnis sukelia minioj neapykantą: tik pamačius naujos tvarkos patogumus, ji moka juos įkainoti ir jaučia nenuduotą dėkingumą į tuos, kurie jai tas geradarystes pagamino. Be abejo, nemažą rolę vaidina ir veikėjo būdas, mokėjimas žmonių širdis suprasti ir jas pavergti. Tos ypatybės puošė Onytę visoj savo pilnybėj. Pridurkim dar, kad jau pirmame apsigyvenimo pavasarį ėmė Niūros savo trobas tvarkyti ir pradėtą darbą išvedė sumaningai, sparčiai. Perstatytas butelis su savo gra-

žiu gonkeliu, dokalkų stogu ir vidujiniu papuošimu išrodė kaimiečiams tikru stebuklu, o visa tai priskaitoma buvo, kaip matėme, Onytės talentingumui. Čia mums bus aišku, delko tą nežinia iš kur atsibasčiusią pasaulio parėjuną taip žmonės pamylėjo ir gerbė. Ilgainiui tapo ji taip populiare, jog reikėjo tik pasitaikinti kokiam pakeleivingam inteligentui ir užklausti pirmutinį sutiktą kaimo gyventoją, kur galima būtų sustoti, kaip — tarytum koks tikybos artikulatas, ar įkaltą mokinio lekciją — skambėjo status, be mažiausios abejonės šešėlio atsakymas: — Sio! tegi pas Onytę. Ot, gale ka imo, ant kalnelio gražūs nameliai.

Net iš kaimyninių kaimų atsiųsdavo žmonės panašiuose atvejuose Niūroms svečių.

Onytė jautėsi laiminga. Pavyzdingas ūkis, gražus vietos padėjimas, mylūs vyrai, augas turtas ir ištekliai, puikus reginys į apylinkę, — ypač vasarą į pietus, kur tarp siubuojančių laukų ir marguojančių pievų, lyg koks galvočius, ar poeta užsimastęs, niuksojo jaunas, garbaniuotas, aromatais parkvipeš beržynėlis, — pripažinimas, meilė ir garbė nuo žmonių, — tiek prasčiokų, kaip ir šviesuolių — širdele, kogi dar tau reikia, kad be atodairos ir svyravimo tartum: taip, aš esu patenkinta?

Onytė — laiminga.

Nesykį šventadieniais, arba ir šiaip liuosomis valandėlėms, viena pati pasilikus, ji tankiai sulygindavo prabėgusią savo amžiaus dalį — jaunystės svajones, troškimus, su dabartiniu stoviu, ir tuojau patrukėdavo juokais.

— Aš laiminga?! — stebesio, džiaugsmo ir patenkinimo jausmų sklidina širdimi klausdavo ji pati savęs ir vėl juokdavos. Grytelninko pati — ir laiminga! Cha, cha, cha!... Net ir prie vyro, matyt, užsimiršusi, ji panašių scenų atkartojė ir, kada tas nustebeš įspyrė į ją akis, paglamonėjusi savo Juozapėlį, šelmiškai ir sykiu slėpiningai paaiškino: — Nesuvaikysi avydrakės.

Tekėdama, gana sausiai ir lakoniškai pranešė Onytė savo tėveliams, išeinanti už vyro ir važiuojanti į kaimą gyventi; smulkiau parašysianti nuvykusi vieton. Prizadėjimą ji išpildė, tik aprašinėdama savo naująją buveinę taip atsargiai tatai darė, jog tėveliams sunku buvo iš jos laišku šiek tiek panašų į tiesą vaizdą apie dukters padėtį sau sudaryti. Dabar, kada gyvenimo saulutė taip arti prie jos paslinkėjo ir švietė skaisčiai, ji atvėrė savo širdį ir prašyte priprašė, kad tėveliai atvažiuotų jos aplankyti. Net ir pinigų kelionei jiems nusiuntė, nors ir žinojo, kad jis atvažiuos savo arkliais, nes gelžkelis į tą pusę nėjo. Viena tik sykį sutrukdė kažkoks griežias tonas jos harmoningai suderintą vidų, bet ir tai, matyt, tik tam, kad dar į aukštesnį sutarimo laipsnį pakėlus jos dvasią.

Meilė opi, be galo opi. Menkiausis šapalėlis sudrumsčia nesykį visą vandenį, sukelia audrą, niekingiausi žiežerkėlė užliepsnoja gaisru. Taip pat nutiko ir pas Niūras. Kažko beieškodamas, iš vieno gryčios galo į kitą besisukaliodamas išstumė vyras, tyčioms — netyčioms, pro atvirą langą vazonėlį su kvietku. Jis tuojau primydamas paaiškino, ir pats nepamatęs, kaip tatai padaręs ir išbėgęs kvietką atnešė, bet Onytė taip tas nuotikis nusmelkė, taip sujudino, kad ji ilgai negalėjo nusiraminti.

Meilė ne tik atsižymi išdailintu lig pačių galimybės rubežių jautrumu ir delikatnumu, bet ji dar puošia nuostabi galė skverbtis ir pasiekti širdies gelmes, jos slaptuves, susekti interesuojamų darbų pirmaprades priežastis.

Ir Onytei šiame atvejuje nei sudužęs vazonas, nei kvietkas reikšmės neturėjo. Ji sutiktų ir visus kvietkus, kurių buvo jos namuose toki daugybė, sunaikinti ir daug ką vertingesnį paaukoti, by tik nebūtų išvydusi to, ką ji dabar pastebėjo. O tai, ką ji pamatė, yra taip baisus, kad Onytė ant valandėlės jautėsi bestovinti prie savo naujosios laimės kapo.

Savo susituokimą su Niūra laikė ji išimtinai Dievo apveizdos darbu. Su tokiu Onytės įsitikinimu ne visai galima sutikti, tik tai reikia pripažinti: kaip dangus nuo žemės, taip toli buvo Niūra nuo jos jaunystės išsvajoto idealo, kurį buvo bepasiekianti, tik nutiko nelaimė. Visai netikėtai, staigu nutiko toji nelaimė.

Kadangi išėjusi už Niūros, kuris kaipo vyriškis nieko pritraukiančio savyje, jos nuomone, neturėjo, visgi rado tai, ką gal ir šviesiausias jos išsvajotojų riterių jai duoti nebūtų įstengęs — pilną vidurinį patenkinimą, — jai buvo aišku, kaip diena, jog tokie dalykai tegalimi įsikišant viršprigimti nei jėgai. Užtat ir žiūrėjo ji į vyrą, kaipo į paties Dievo duotąjį, Jo pasiuntinį. Ir štai tas paties Dievo apaštalas...

Bet kasgi nutiko? Nors taip brangus esti moterims kvietkelis, bet, kaip aukščiau matėme, jis čia menką rolę tevaidina — tai kas gi? — Visai menkas pažiūrai dalykėlis, stačiai niekingas, net juokingas. Pašalietis žmogus nemaž to nebūtų pastebėjęs, arba jau be abejo į tai didesnės dėmes nebūtų kreipęs, negu į sudaužytąjį vazoną ir aplaužytą kvietkelį. Nes ištikro, kas čia taip nepaprasto, jei Niūrai supykus, jo veidas kiek susikraipė? Tiesa, estetišius moters jausmus tatai užgauna, tik jos turėtų atsivelti į vieną dalyką: įkyrelė apmauda gali kartais ir jų delikatesniausių, dailiausių suderintų brūkšnelių harmoniją suardyti — berods tatai nutinka? — ir sulig žinovų nuomonės pasidaro tada daug biauresnis reginys, negu sukraipymas rupaus, bile kaip sutaikinto vyro veido.

Taip su Onyte nebuvo. Ne pats reginys, tik tai, kas už jo slėpėsi, ją taip smarkiai užgavo. Ji susekė jo pirmaprades priežastis ir matė tame protestą prieš savo brangiausią tikslą — savo pastangas gyventi šviesiau negu apylinkė gyvena, prieš įtaką, kurią ji darė į tą patį vyrą ir kuria buvo jį pavergusi ir ištikimiausiu šalininku savo nuomonių padariusi. Štai kame visa paslaptis. Ir ilgai žiūrėjo Onytė su didžiausiu nepasitikėjimu į vyrą, — nors, kaip matėme, jis tuojau po prasižengimu atsivertė, — sekė jo kiekvieną žingsnį, atsidėjus dabodama, ar neužsilikė dar jame kokių likučių nuo ano instinkto — žvėries, kuris ją taip buvo nugašdinęs; tik galų-gale nusiramino. Niūra ne tik kad nieko panašaus nebeatkartojė, bet dar žymiai pagerėjo: tapo meilesniu, paklusnesniu ir noriau su žmonos nuomonėmis solidarizavo. Dvigubai nudžiugo Onytė tai matydama ir su dar didesniu patenkinimu ir energija, pilna vilties ir laimės veikė pradėtąjį darbą.

Onytė ir vėl laiminga, oi, kaip laiminga!

Kaip tik apie tą laiką, norėdamas, matomai, prisigerinti, kategoriškai pareikalavo Niūra, kad žmona pastovių tarnaitę pasisamdytų. Onytė sutiko, tik ir iš savo pusės prispyrusi prašė, kad vyras pusberni pasiimtų: tiek dirvonių priplėštų, argi galima vienam apsidirbti. Niūra neužginčija, kad tatai ilgainiui nebūtų reikalo padaryti, tik tuo tarpu, sakėsi nutaręs, su pridiensiais apsieiti. Ir taip, vėl linksmi, patenkinti, laimingi ėjo Niūros prie užbrėžtojo sau tikslo.

(Toliau bus)

Bibliografija.

Memorjał do Rządu Litewskiego o stanie Rolnictwa w Litwie opracowany przez K. Okulicza i aprobowany na posiedzeniu Centralnej Rady Związku Producentów Rolnych w Kownie 4 wrzesnia 1920 r. Wydawnictwo Kowiensk. Związku Producentów Rolnych. Tłocznia Lux. Wilno, po-Gubernatorska 1.—1920. 8° p. 26.

Užsėtų dirvų plotas per karą sumažėjęs ligi 60—70%; žemės našumas dabar 30—40 pūdų iš dešimtinės vietoj 50—60 pūdų prieš karą. Numatomas tolimesnis žemės našumo kritimas ir ekonominis šalies krizis. Labiausiai vedą prie to Seimo įstatymai. Nuosavybės principo gynimas, ateities netikrumas, kredito gadinimas, žemės produkcijos puolimas — tai visų įstatymų konsekvencija.

Netiesa, kad vidutiniai ūkiai daugiau iš žemės išverčia, negu stambieji dvarai. Atbulai, Rusijos statistika rodo, kad didieji ūkiai duoda 20% daugiau, negu smulkieji ir vidutiniai.

Tik dvarai gamina javų eksportui, vidutiniai ir smulkieji ūkiai tik savo naudojimui javų turi, nes likučius gyvuliams sušeria. Užtat smulkieji ūkiai turi daugiau gyvulių. Tik dideli ūkiai gali vartoti dideles mašinas ir tuo žymiai papiginti javų kainas. Pavyzdys tam Amerika.

Dvarai — dažnai esti lyg ūkio mokyklos apylinkei. (Ne dabar. X.).

Miškų ir kitų žemės turtų nusavinimas esąs dabar šaliai žalingas, nes valstybės aparatas nepajėgsias tų turtų prideramai valdyt ir sunaudoti.

Rekvizicijos labiausiai dvarus skriaudžiančios. Darbininkams įstatymai klaidingu keliu einą, nes favorizuoja blogus ir varžo gerus darbininkus; be to apsunkina dvarus „pansioneriais“ kai kur 50% ir net 100% bereikalingu darbininkų skaičiaus padidėjimu.

Vokietijoje 1920 m. dvaro darbininko išlaikymas atsieinaš 5830-5300-4770 auksinų prie 300 darbo dienų per metus, vidutiniškai po 9,3 valandų per dieną. Lietuvoj tie patys skaičiai išneša: 7000—5500auks., 280 dienų. Darbo gė našumas Prūsų ir Lietuvos darbininko toli ne vienokis, Lietuvoj žemesnis. Galų gale p. K. Okuličius pataria:

- 1) Panaikinti žemės pardavimo suvaržymą;
- 2) Įtaisyti parceliacijos banką mažžemiams ir bežemiams pagelbėti įsikurti;
- 3) Įsteigti tam tikrą kolonizacijos įstaigą;
- 4) Įsteigti Žemės Ūkio pagerinimo įstaigą;
- 5) Panaikinti privatinių miškų nusavinimą;
- 6) Panaikinti dvarų darbininkų protegavimą;
- 7) Geriau sureguliuoti rekvizicijas neskriaudžiant dvarininkų.

Taip maždaug rašo toj knygutėje. Čia išdėstyta visa agrarinė programa ir perilga būtų „Varpe“ ginčytis. Galima vis delto prodroliaus pasiklaust; ar jis iš tikrųjų mano, kad dvarai po didžiausios ruinos gali gražiau atsistatyti, negu smulkios parcelės? argi jis iš tikrųjų įsitikinęs, kad dvarai ir toliau duos daugiau naudos, negu smulkūs ūkiai? ar nemano jis, kad plačios latifundijos bus visumet lyg koksai masinimas, kuris traukte trauks Lietuvon visokių kolonizatorių grobikų (Rusų, Vokiečių, Lenkų)? ar Prodrolis nenori suprasti, kad neap rūpinimas žeme mažžemių ir bežemių veda šalį prie

didžiausios emigracijos ir stagnacijos? ar nemato, kad jų rodomas kelias tiesiog eina į bolševizmą ir anarchiją ir į galutiną dvarininkų likvidaciją?

Tai tokios politinės ir ekonominės pusės agrarinės reformos neturėtų būti pamirštos.

X.

Vie economique de la Lithuanie et de la Ruthenie. IVE Partie du Volume III de l'Encyclopédie Polonaise. — Fribourg-Lausanne. 1919.—8° p. 142 + 4 žemlapiai.

Čia randam gana daug žinių apie Lietuvos žemės ūkį, pramonę, prekybą, susisiekimą, kredito įstaigas, kooperatyvus, darbo ir išievybės klausimus, finansus, apsidraudimą. Be to, pradžioj knygos įžanga su istorine apžvalga ir parodymu gyventojų tirštumo.

Nors visi leidiniai „Comite de publications encyclopediques sur la Pologne“ turi ypatingo skonio, tačiau mūsų mokslininkams ir politikos veikėjams ne be naudos būtų skaitomi. Savo keliu juose turime pavyzdžių, kaip reikėtų ir lietuviams plačiame pasaulyje garsintis. Iš tikrųjų, paskutiniaisiais metais permaža jau leidžiame svetimomis kalbomis raštų apie Lietuvą.

Ka.

S. I. Gusev. Očerodnyja voprosy choziaistvennago stroitelstva. (O tezisah C. K. R. K. P.) Materialy k 9-mu sjezdu R. K. P. Tolko dla členov partii. 30 pusl. Kaukazo fronto štabo spaustuvė.

Tai įdomi brošiurėlė, taikoma devintam komunistų partijos suvažiavimui, kursai turėjo nustatyti bendrą planą Rusijos ūkiui pagerinti ir darbo mobilizacijai pravesti. Gusevas vaizduoja Rusiją tokią, kokia ji yra.

„Mūsų valstybės ūkį aš sulyginau su didžiuliu namu, turinčiu dešimčius aukštų ir dešimčius tūkstančių kambarių. Visas namas pusiau sugriuvęs. Stogas vietomis prakiuro, ramsčiai supuvo, lubos griūva, elektros įvadas nutrauktas, vandentraukis trūko, krosnys griūva, grindys lūžta, pagaliau sienos ir pagrindas taip pat sūmenkėjo ir visam namui gresia griuvimas!!

Nuo to bendro pasakymo einama prie atskirų ūkio sričių aptarimo. Gyvulių ūkis katastrofinis. Kaimiečių gyvuliai miršta nuo karo, bado ir epizootijų. Džiaugiamasi, kad kurui daug turima girių, bet girios turtinumas aptariamasi ne visu girios pločiu, o tik siauru ruožtu prie geležinkelio ar upių. Ir galima tariai, kad dabar naudojami priešpaskutinieji, o gal ir paskutinieji girių ištekliai. Darbo mobilizacija jau senai praktikuojama, bet reikia prisipažinti, kad ji buvo vedama tiek netikslingai, kad iššaukė galutiną kaimiečių nepasitikėjimą. Vadinamomis darbo mobilizacijomis buvo stengiamasi įvairiomis premijomis kuodaugiausia įsigyti darbininkų atskiroms darbo rūšims. Ir jose buvo daug netvarkos. Pavyzdžiui imkim nors mobilizaciją sanitariniam miestų valymui. Ji buvo daroma tuomet, kuomet artinosi pavasaris ir po savaitės kitos turėjo pabiurti keliai. Ir kaip tik tą laiką reikėjo išnaudoti tam, kad kuodaugiausia privežtų į miestus kuro, ir rezultate nebuvo gerai išvalyti miestai ir trūko jiems kuro. Raudonarmiečių laukus turi apdirbti likusieji, bet reikia pripažinti, kad raudonarmiečių laukai apdirbami labai blogai. Nenoromis kyla klausimas, o kas apdirbs laukus mobilizuotų darbininkų, ar neišeis taip, kad Petras bus siun-

čiamas dirbti Jono laukų, o Jonas — Petro. Raudonarmiečiai ir mobilizuoti ūkininkai reikalauje reikalauja pasakyti jiems aiškiai, kas bus su jų laukais, iš kurių minta jų šeimos. Pati darbo mobilizacija irgi atliekama taip, kad daugiau žmonių turi praveisti tą mobilizaciją, negu jie surenka darbininkų. Ir Gusevas priveda faktą, kuomet būrys raudonarmiečių iš 500 žmonių didžiomis klūtėmis mobilizuoja sniego valymui 50 pėsčių ir 10 važiuotų ūkininkų, o po kiek laiko ir tie mobilizuoti dėl blogo sergėjimo pagaba. Tai ar tie mobilizuoti darbininkai atnešė naudos?

Nepasakosiu perdėm visų faktų, nes ir kalbamoje knygutėje jie tik kartais primenami, ir primenami tik tam, kad galėtų nurodyti, jog ligi šio laiko rusai neturi bendro ūkio plano, nors apie jį kalbama visuose susirinkimuose, konferencijose.

Turėjusis būti devintas komunistų partijos suvažiavimas turėjo išspręsti klausimą apie perėjimą ūkio į taikos laiką. Ir tas tuo sunkiau, kad Rusija panašius klausimus spręsti neturi, prityrimo. Bendrai valstybinėje plotmėje statymo bandymai yra tik raudonosios armijos organizacija ir pilietinio karo patyrimai. O tas viskas sulyginus su ūkio atstatymu yra menkučiai pavyzdžiai, ūkio atstatymo aparatas turi būti nelyginamai sudėtesnis, reikalauja daugiau žinių ir suderinimo, negu buvusieji bandymai. Ir nors jau senai kalba apie tą bendrą ūkio planą, bet nieko realaus vis dar nebuvo, suirutės nė kiek nepagerindavo, o tik ją dar pagilindavo. Ir visas Rusijos normalaus ūkio atstatymas eina be jokio plano. Pilnai prilygsta griuvančio namo palaikymui. Viršutinių aukštų gyventojai reikalauja, kad pirmoje eilėje būtų naujinami stogai, kad būtų taisomi laiptai, ir jie teisingi, nes negalima gyventi po kiaurais stogais. Kitų aukštų gyventojai, kur sugriuvusios krosnys, reikalauja taisyti jas, nes žiemą jie sušals ir jie teisingi. Kiti aukštai stato savo reikalavimus ir, jų atžvilgiu, jie visi teisingi. Taip ir Rusijoje stengiamasi viskam po truputį padėti, bet neįnešama bendros sistemos, taigi ūkis kaip griuvo, taip ir griūna. Norint darbą tinkamai pastatyti, netenka ieškoti būdų, kurie tiktų normaliniam laikui.

Dar anų laikų Rusijos pramonė buvo netikslingai išskirstyta. Didžiausi pramonės rajonai Maskvos ir Peterburgo yra toli nuo vietų, kuriose randasi žalia medžiaga ir kuras. Ir karui prasidėjus pastebėta, kad pramonė nejučiomis pereina į kitas vietas — prie Uralo, Volgos, prie Juodųjų ir Azovo jūrų. Į buvusius pramonės rajonus galima žiūrėti kaip į laikinas dirbtuves, kuriose dirbama, kol nepastatyta naujos dirbtuvės. Paskui jos naikinama, o gal kam kitam pritaikoma.

Po šių visų išrodymų autorius pereina prie to bendro ūkio plano, kuris charakterizuojasi tuo, kad dalinamas į atskirus ūkio periodus, ir kiekvienas periodas turi savo skirtingą uždavinį. Pirmas ūkio periodas — pannaunijimas transporto, duonos privežimas ir duonos sandėlių rengimas, taip pat kuro ir žalios medžiagos. Antras periodas — sustiprintas mašinų statymas gaminimui kuro, žalios medžiagos, duonos ir transporto praplėtimui. Trečias periodas — sustiprintas mašinų statymas masinio vartojimo produktams gaminti. Ketvirtas periodas — didis gaminimas masinio vartojimo produktų. Tas dar nereiškia, kad viename iš kalbamųjų periodų bus atliekamas tik jo periodo darbas. Kiti darbai bus atliekami tik tiek, kiek jie būtinai einamuoju laiku reikalingi, o visos pajėgos dedamos, kad pravestų kalbamojo periodo uždavinį.

Nieku būdu netinka plano sustatymas kiekvienai gaminimo sekcijai, nes panašiam atsitikimui bus einama prie anarchijos. Tuomet kiekvienas stengsis kuodaugiausia traukti sau, nesirūpindamas bendru ūkio pakėlimu.
Stepukas.

Latwijas bessemneeku registracijos rezultati. Materiali Latwijas agrar-reformai.) 1920 m. Riga. 27 pusl.

Latvių "Walsts Statistika Pahrwalde" išleido gautus bežemių registracijos rezultatus. Šiam leidiny yra rezultatai tik Kurše ir Vydžemy, kadangi ta registracija ėjo 1919 ir 1920 m., kada Latgalijoje dar buvo bolševikai. Latviai jau 1920 m. kovo mėnesyje žinojo beveik tikslų bežemių skaičių. Latviai tuo atžvilgiu apskresni už mus. Pas mus jei panašios statistikos ir daromos, tai apie jas visuomenė nežino. Registracijos lapai buvo teikiami jų vadinamiems žemės ūkio inspektoriams (mūsų įgaliotiniai), kurie su pagalba vietos savivaldybių ir yra surinkę minimų žinių.

Pasirodo, kad vien Kurše ir Vydžemy latviai įsiregistravo 43 tukstančiai bežemių ir mažžemių (43092). Nėra tame bežemių skaičių Latgalijos ir daugybės pargrįžusių pabėgėlių.

Rinkimas žinių apie bežemius turėjęs keturias rubrikas: 1) bežemių skaičius, socialinis ir šeimynos stovis, 2) gyvas inventorius, 3) negyvas inventorius, 4) amžius. Buvę ir kiti klausimai, pavyzdžiui, ar nori įgyti žemę nuosavybėn ar nuomot iš valstybės. 74,14% pasisakė už nuosavybę ir tikrai 25,86% pasisakė nori nuomot iš valdžios. 61,07 nuoš. bežemių turi savo arklių, išpuola 1,40 arklys kiekvienam, 81,04 iš registruotų bežemių turi savo karves, 66,65% turi savas žages, 67,17% savo vežimus. Dauguma šeimynų turi nuo 5 iki 3 šeimynos narių, galinčių darbą dirbti.

Nuomininkų ir daržininkų viso 55,09 nuoš. darbininkų 34 nuoš. amatninkų 29% vidutinio amžiaus bežemiai ir mažžemiai nuo 30 iki 50 metų. Registracijon įeina ir kariai.

Kadangi dauguma panorėjusių žemės gauti turi kuo pradėti ją apdirbti, užtat ir suprantama, kodel Latvijoje taip sparčiai eina žemės dalinimas, kad reikėjo steigti tam tikras matininkų rotas.

VI. Parausvinis.

VARPO Nr. 2 TURINYS:

	pusl
A. Kelmutis. Antibolševistinių rusų pažiūros į naujasias valstybes ir Lietuvą . . .	49
V. Stepukas. Ką rodo ekonominis Sovietų Rusų gyvenimas	54
VI. Parausvinis. Baltijos valstybių de jure	65
Adomas Dainora. Socialinės politikos pagrindai	81
J. Dobilas. Juodnugaris	86
Bibliografija	93

Redaktorius: A. Rimka.

Leidžia: „VARPO“ Bendrovė.